

# DOĞU AKDENİZ'DEKİ ENERJİ TEMELLİ ASKERİ GÜVENLİK GELİŞMELERİNİN TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZLİ KOMŞULARI VE KÜRESEL GÜÇLERLE OLAN İLİŞKİLERİNE YANSIMALARI

Dr. Sina KISACIK<sup>1</sup>

Dr. Gamze HELVACIKÖYLÜ<sup>2</sup>

**Öz:** Akdeniz coğrafyası, tarihin her döneminde, barındırdığı jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel özelliklerden ötürü hem bölgede bulunan, hem de bölge dışı siyasi yapılanmalarca üzerinde hâkimiyet kurulmaya çalışılan önemli bir yer olmuştur. Akdeniz'in “Bereketli Hilal” olarak adlandırılmasıyla, bölgedeki güç mücadeleleri yüzyıllarca sürmüş ve günümüzde de bu mücadele yeni boyutların eklenmesi suretiyle sıcak bir biçimde güncelliğini korumaktadır. İlgili coğrafyada 2000’li yıllar itibariyle zengin doğalgaz kaynaklarının keşfi ve bunların tüketici pazarlara çeşitli yollar ile taşınması merkezli mücadele ise, hem bölge ülkeleri, hem de bölge dışı ülkeler arasında günümüz şartlarında askeri güvenlik unsurlarının da dâhil olduğu güçlü bir şekilde devam etmektedir. Bu çerçevede, bu çalışmada, Doğu Akdeniz coğrafyasında mevcut durumda var olan ve oluşması muhtemel enerji merkezli askeri güvenlik gelişmelerinin Türkiye’nin Doğu Akdenizli komşuları ve küresel güçlerle olan ilişkilerine yansımaları incelenecektir.

**Anahtar Kelimeler:** *Doğu Akdeniz, Doğalgaz, Türkiye, Enerji, Askeri Güvenlik.*

---

<sup>1</sup> Doktor Öğretim Elemanı, Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Tezli Yüksek Programı Enerji Hukuku Modülü.

E-mail: [sina1979@hotmail.com](mailto:sina1979@hotmail.com) / [sina.kisacik@ozyegin.edu.tr](mailto:sina.kisacik@ozyegin.edu.tr).

<sup>2</sup> Doktor, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Politika Akademisi (UPA) yazarı.

E-mail: [gamzeh84@gmail.com](mailto:gamzeh84@gmail.com).

## **THE REFLECTIONS OF ENERGY BASED MILITARY SECURITY DEVELOPMENTS ON TURKEY'S RELATIONS WITH ITS EASTERN MEDITERRANEAN NEIGHBOURS AND GLOBAL POWERS**

**Abstract:** The Eastern Mediterranean region has endeavored to have hegemony over not only by regional political structures, but also by outer-regional political structures due to having geopolitical, geostrategic, geoeconomic, and geocultural characteristics throughout history. This region, also known as the "Fertile Crescent", faces power struggles that have continued for centuries. Presently, this competition is warmly updated with the inclusion of new dimensions. The struggles relating to the discovery of rich natural gas reserves in the 2000s and the transfer of these resources into consumers markets via several ways presently and powerfully continues among the regional and outer-regional states with the inclusion of military security factors. Within this context, this paper examines the current and probable energy-based military security developments within the Eastern Mediterranean region over Turkey's relations with its Eastern Mediterranean neighbors and global powers.

**Keywords:** *Eastern Mediterranean, Natural Gas, Turkey, Energy, Security.*

## Giriş

Tarihsel düzlemde incelendiğinde, bazı coğrafyaların, içerdikleri farklı jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel özellikleriyle, diğer coğrafi alanlara nazaran, dünya siyasetinde çok daha fazla ön planda yer aldıkları görülecektir. Bunlar arasında, “*Bereketli Hilal*” olarak isimlendirilen Akdeniz ise, hem orada konuşlu medeniyetler, imparatorluklar ve daha sonrasında modern ulus-devletlerce, hem de bölge dışındaki büyük siyasi ve ekonomik yapılanmalarca yakın takip altına alınan bir coğrafya olagelmiş ve bu bölgeye yönelik olarak tarihsel süreçte daima geniş kapsamlı stratejiler geliştirilmiştir.

Dünya ekonomisinin lokomotif durumundaki ticaret bağlamında yüzyıllardır son derece kritik ehemmiyete haiz bir yerde konumlanan Doğu Akdeniz bölgesinde, Soğuk Savaş’ın bitiminden sonra, 2000’li yıllar itibariyle devletlerarası ilişkiler ve rekabet bağlamında jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik unsurları bünyesinde barındıran yeni bir olgu gün yüzüne çıkmıştır. Bu bölgede İsrail, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Mısır ve Lübnan’da keşfedilen zengin doğalgaz kaynaklarının yeryüzüne çıkartılarak, öncelikli olarak bu ülkelere, daha sonrasında da özellikle doğalgaz tedariki bağlamında ciddi bağımlılık seviyeleri tecrübe eden Türkiye ve Avrupa piyasalarına aktarılması çerçevesinde çeşitli girişimlerin merkezde olduğu bir süreç yaşanmaya başlamıştır. Adı geçen doğalgaz rezervlerinin tüketici piyasalara taşınması çerçevesinde farklı seçenekler ortaya atılmış olup, günümüzde bunun üzerinde ciddi mücadelelerin yaşandığı bir dönem tecrübe edilmektedir.

2000’li yıllarda Türkiye’de iktidarın değişimi ile başlayan süreç, bölgesel ve küresel toplu durum ile beraber değerlendirildiğinde, dış politikada farklı yaklaşım gereksinimleri ortaya çıkarmıştır. Doğu Akdeniz’deki yeni enerji kaynaklarının keşfi ile başlayan ve uluslararası hukuk prensipleri çerçevesinde çözüme kavuşturulamayan noktalar, bölgede Arap Baharı ile başlayan politik dönüşüm nedeniyle gerginliği tırmandırmıştır. Bu bağlamda, Türkiye’nin Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan ve çıkarları üzerinden buradaki paylaşımlara dâhil olmak isteyen ülkelerle ilişkileri, son yıllarda yaşanan çıkar çatışmalarının gölgesinde gelişmiştir. Özellikle 1990’lı yıllarda Ege’dekine benzer bir Türk-Yunan çekişmesinin 2000’li yıllarda Doğu Akdeniz’de ortaya çıkması, bölgesel ve uluslararası aktörlerin de bu iki devletin etrafında kümelenmesine neden olmuştur. Burada, bir diğer önemli konu da, ABD (Amerika Birleşik Devletleri), Rusya (Rusya Federasyonu), AB (Avrupa Birliği) ve NATO gibi aktörler arasındaki rekabetin de bölgesel aktörler üzerinden yürütülüyor olmasıdır. Diplomatik krizin bir sonraki aşaması olan askeri çatışma ihtimali ise, bölgede özellikle son aylarda artmıştır. Bunun nedeni, hem tarafların ekonomik çıkarlarında geri adım atmaması, hem de Türkiye

açısından değerlendirildiğinde, yaşanan gelişmelerin özellikle Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından oluşturduğu risklerdir. Sıcak çatışma ihtimali masada bir gündem olarak yer almakta, ancak mevcut durumda Doğu Akdeniz'deki askeri gemilerin ve birliklerin varlığı daha çok savunma amaçlı olarak konumlandırılmaktadır.

Yukarıda çizilen çerçeve temel alınmak suretiyle, bu çalışmada, Doğu Akdeniz bölgesinde enerji temelli yaşanan askeri güvenlik boyutlarını da içeren mevcut ve olası gelişmelerin Türkiye'nin hem bölgesel, hem de bölge dışı güçlerle olan ilişkilerine yansımaları ele alınacaktır. Bu kapsamda, çalışmanın ilk bölümünde, Doğu Akdeniz bölgesinin insanlık tarihinin başlangıcından günümüze neden bu kadar kritik önemde bir bölge olduğu konusunda birtakım tespitlere yer verilecektir. Bunu müteakiben, çalışmanın ikinci bölümünde, Doğu Akdeniz jeopolitiği bağlamında özellikle 2000'li yılların başlangıcından günümüze değin çok dikkat çekici bir boyutu teşkil eden doğalgaz kaynaklarının keşfedilmesi ve bunların özellikle dünya piyasalarına aktarılmasına yönelik ortaya atılan girişimler tüm yönleriyle ele alınacaktır. Makalenin üçüncü bölümünde ise, bölgede yaşanan gelişmelerin Türk dış politikasına yansımaları ele alınacaktır. Bu kapsamda, Türkiye'nin İsrail, Libya, Mısır, KKTC (Yunanistan-GKRY ilişkilerini de hesaba katarak) ve Fransa ile ilişkileri Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler çerçevesinde değerlendirilecektir. Makalenin dördüncü ve son bölümünde, son yıllarda Doğu Akdeniz'de yapılan askeri tatbikatlar silsilesi incelenecektir. Bu anlamda, önemli aktörlerin bölgedeki askeri varlıkları ve faaliyetleri ile bunun anlamı üzerinde durulacaktır. Çalışmanın "Sonuç" bölümünde ise, araştırılan konu hakkında elde edilen bulgulara dair özetleyici değerlendirmelerde bulunulacaktır.

### **1. Geçmişten Günümüze Doğu Akdeniz'in Ehemmiyetini Anlamlandırmak**

Doğu Akdeniz, Tunus'ta Bon Burnu'nun başlangıç noktası olarak alındığı Sicilya Adası'nın Batı ucundaki Lilibeo Burnu arasında tesis edilen hattın doğusunda bulunan coğrafi sahadır. İlgili belirleme çerçevesinde, Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları ile çevrilmektedir Doğu Akdeniz havzası, Doğu ile Batı doğrultusunda 4.000 kilometre, Kuzey ile Güney genişliğinde ise 750 kilometrelik bir sahayı kapsamaktadır. Doğu Akdeniz, çok çeşitli yönlerden medeniyetlerin beşiği şeklinde kıymetlendirilmektedir. Tarihsel zaman zarfında Hitit, Mısır, Roma, Pers, Venedik, Ceneviz ve Osmanlı Devleti gibi farklı medeniyet yapılanmalarının toprakları üstünde hâkimiyet tesis ettiği ve İslamiyet,

Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi semavi dinlerin tarih sahnesinde yer almaya başladığı alan da yine Doğu Akdeniz bölgesidir.<sup>3</sup>

Tarihin farklı dönemlerinde muazzam harplerin yaşandığı Doğu Akdeniz, esasında birçok tarihçi ve yazarın “*Bereketli Hilal*” olarak isimlendirdikleri bölgede bulunmaktadır. Gerçekten de, Mısır, Mezopotamya ve Anadolu, dünyanın en verimli topraklarına sahiptirler. Tarih süresince oluşan tüm medeniyetlerin ilk amacı, burada hâkimiyet kurmak olmuştur. Böylelikle, kara ve deniz kanalıyla dünya ticaretini denetim altında bulundurulabilmişlerdir. Bundan dolayı meydana gelen halk hareketlenmeleri ise, Doğu Akdeniz’i, tarihin her döneminde, dünyanın en kayda değer ve nüfus yoğunluğu en fazla merkezlerinden birisi haline dönüştürmüştür. Tarihin her döneminde, Akdeniz’e egemenlik, imparatorlukların ve modern ulus-devletlerin ilk hedefini teşkil etmiştir. Nitekim Büyük İskender’in meydana getirdiği imparatorluk ile Doğu Roma/Bizans İmparatorluğu’nun sıklet merkezini Doğu Akdeniz oluşturmaktaydı. Doğu Roma İmparatorluğu, İslamiyet’in ortaya çıkışına değin bölgenin egemenliğine sahip olmuştur. Hatta Antik Roma’da Akdeniz’e yönelik olarak “*Bizim Deniz*” manasındaki Latince “*Mare Nostrum*” kavramı kullanılmaktaydı.<sup>4</sup> 7. asırda Emevilerin ortaya çıkışından bu yana, Müslümanların da hızlı bir biçimde denizciliğe ehemmiyet atfetmesi neticesinde, İslam medeniyetleri de -kuzey sahillerinden bazıları dışında- Akdeniz’de yüzyıllarca hüküm sürmüşlerdir. Fakat 7. ve 8. asırlardaki Haçlı Seferleri, donanma aktivitelerini uzun zaman aksatmıştır. 7. ve 8. asırlarda Mısır, Suriye ve Memlukler, Akdeniz’in doğusunda her ne olursa olsun mevzii bir kudret içerisinde deniz gücüne haiz durumdaydılar. 15. asrın bitimiyle birlikte bir deniz imparatorluğu şeklinde güçlenmeye başlayan Osmanlılar ise, deniz egemenlik düşüncesinin merkezini teşkil eden meşhur Türk Amirali Barbaros Hayreddin Paşa’nın “*Denizlere egemen olan dünyaya hâkim olur*” düsturunu fiiliyata geçirmek suretiyle denizci bir millet olma doğrultusunda gelişme kaydetmiştir.<sup>5</sup>

Tahta geçen bütün Osmanlı Padişahları, Akdeniz’e muazzam ehemmiyet atfetmişlerdir. Atfedilen mevzubahis ehemmiyet çerçevesinde, 16. asırda Kanuni Sultan Süleyman zamanında, Osmanlılar, Akdeniz’de neredeyse bütünüyle hâkimiyet kurmuştur. Osmanlı Donanması, 16. asırdan 17. asrın ortalarına değin Karadeniz ve Akdeniz’in egemeni olarak

---

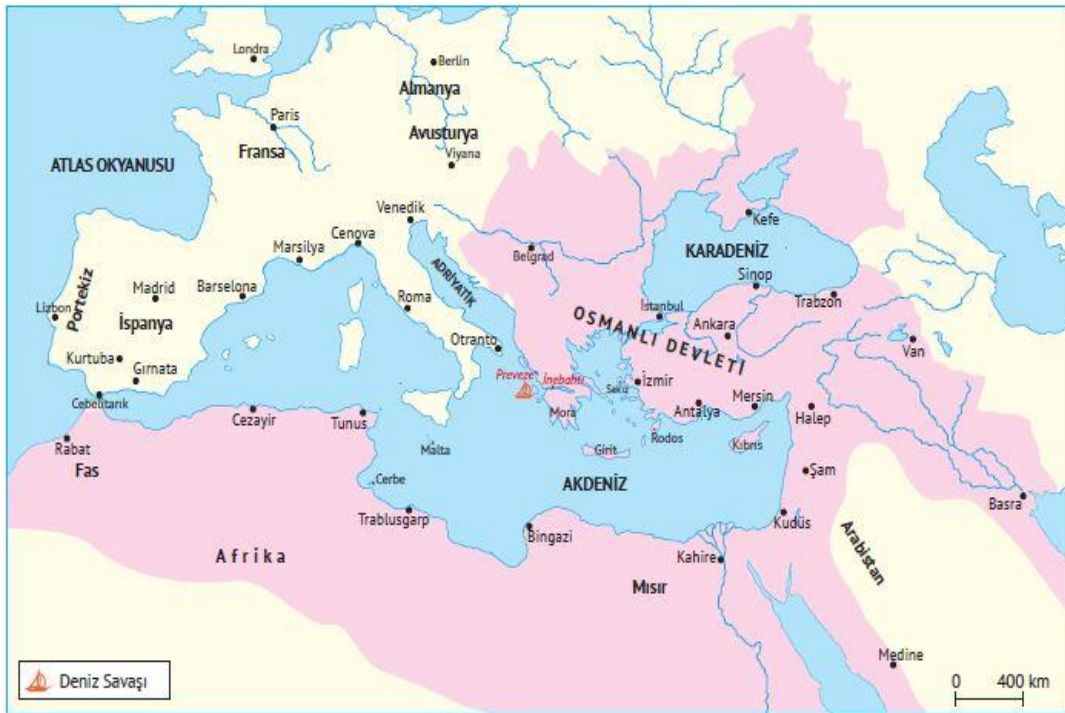
<sup>3</sup> Sina Kısacık (2019), “21. Yüzyılda Avrasya Enerji Jeopolitiği’nin Potansiyel Yeni Yıldızı Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğinin Temel Parametreleri”, içinde *Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, Hasret Çomak & Burak Şakir Şeker (ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, s. 978.

<sup>4</sup> Cihat Yayıncı (2020), *Doğu Akdeniz’de Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, ss. 17-18.

<sup>5</sup> A.g.e., s. 18.

denizlerde bayrak göstermiştir. 17. asırda ise, Venedikliler, Osmanlı Donanması'nın çağa uyum sağlayamamasından yararlanarak, Doğu Akdeniz'de yeniden egemenlik sağlamıştır. Buna karşın, Osmanlı Donanması'nın modernizasyonu sağlanıp, “kalyon dönemi” başlatılınca, Akdeniz'de yarım çağ devam eden Venedik egemenliği yeniden sona ermiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti 19. asrın ortalarına değin sürmüştür. Esasında Osmanlı Devleti'nin denize ve denizciliğe atfettiği ehemmiyetin azalması paralelinde sınırlarında küçülme yaşandığı ve yüzlerce asır ertesinde ortaya çıktığı bölgeye Anadolu kıyılarına geri çekilmek mecburiyetinde kaldığı ifade edilebilir.

**Şekil 1: Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz hâkimiyeti**



**Erişim Adresi:** <https://www.osmanlidevleti.gen.tr/osmanlinin-akdeniz-hakimiyeti/>, **Erişim**

**Tarihi:** 01.09.2020.

Günümüzde, Akdeniz'de yıllık ortalama 220.000'i aşkın geminin seyir durumunda bulunmasına ilaveten, -dünya denizlerinin sadece yüzde birini kapsayan bir deniz olmasına rağmen- dünya deniz trafiğinin üçte birlik kısmı da Akdeniz'de vuku bulmaktadır. Deniz ticaretine ek olarak, enerji mevzusunda da Akdeniz dikkat çekici bir bölge haline dönüşmektedir. Kıbrıs adası kapsamında mevzu ele alındığında, bu bölge, Doğu Akdeniz'in en stratejik noktasıdır. Ada, bütün Doğu Akdeniz havzasıyla Ortadoğu üzerinde denetim kurabilecek doğal bir uçak gemisi durumundadır. Kıbrıs'ın stratejik değerini kuvvetlendiren en mühim unsur ise, adanın kritik değerdeki deniz ve hava ticaret güzergâhlarında yer almasıdır. Kıbrıs, coğrafi pozisyonundan ötürü, içlerinde Türkiye, İsrail, Mısır, Lübnan,

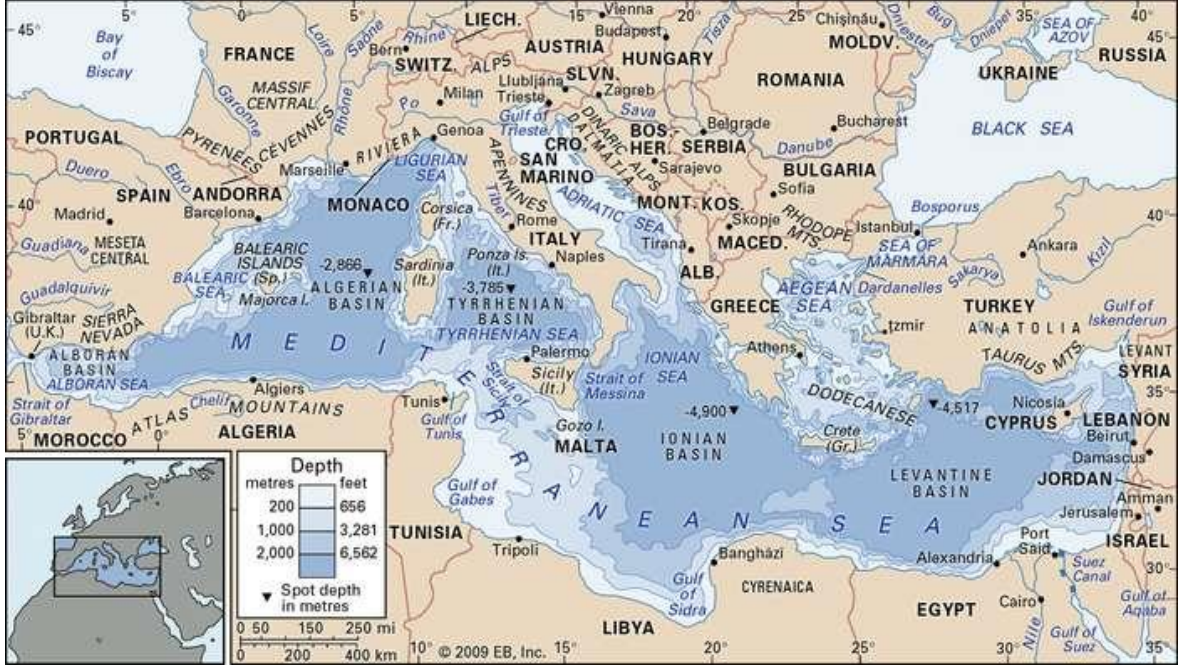
Suriye, Filistin, Ürdün ve Irak'ın da bulunduğu bölgenin köprübaşı ülkelerine ilaveten, Süveyş Kanalı'nı da doğrudan doğruya denetim altında bulundurabilecek bir mesafededir.<sup>6</sup>

Bunu, ayrıca şu şekilde detaylandırmak mümkündür. Doğu Akdeniz, genel coğrafi lokasyonundan ötürü, dünyanın doğusunu ve batısını birbirine bağlayan ticaret yolu üzerinde konumlanmaktadır. Bu minvalde, Doğu Akdeniz, Türkiye ve Suriye kanalından Mezopotamya ve Yakındoğu'ya Süveyş Kanalı vasıtasıyla Arap Yarımadası'na ve Basra Körfezi'ne erişmektedir. Kıyısı bulunan devletler ile Avrupa, Güneydoğu Asya ve Afrika coğrafyalarına yönelik gerçekleştirilen deniz ticaretinin kilit noktası durumundaki Doğu Akdeniz'in ehemmiyeti, Süveyş Kanalı'nın devreye alınması neticesinde Avrupa-Uzakdoğu Hattı ve Ümit Burnu'ndan geçmekte olan rotaya kıyasla 7.000 deniz mili kısaltmasıyla daha da artmış olmaktadır. Adalar bağlamında irdelendiğinde ise, Kıbrıs, Sicilya ve Malta, Doğu Akdeniz'in en önemli adalarını teşkil etmektedirler. Doğu Akdeniz'in jeosiyasi ve jeostratejik bağlamlarda en mühim adasının ise Kıbrıs olduğu ifade edilebilir. Çünkü Kıbrıs, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in denetim altında tutulmasında ifa ettiği rolden dolayı ilgiyi üstünde toplamaktadır. Adanın stratejik ehemmiyeti, deniz ticaret yolları ve köprübaşı hava rotalarından biri üstünde konuşlanması sayesinde artış kaydetmekte olup, çıkar mücadelelerinin de yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim Kıbrıs, tüm Ortadoğu ülkelerini denetim altında tutan çakılı bir uçak gemisi hüviyetindedir. Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün bütünüyle, Irak ve Mısır ise kısmı olarak söz konusu uçak gemisinin menzili içerisindedir. Ortadoğu bölgesinin merkezini ise İskenderun-Basra-Süveyş üçgeni oluşturmaktadır. Kıbrıs, coğrafi konum hasebiyle adı geçen üçgenin iki köşesini teşkil eden İskenderun ve Süveyş'i de kontrol altında tutmaktadır. Ortadoğu'da egemenlik tesis etme düşüncesine sahip olan devletler bakımından, Kıbrıs adası, Ortadoğu'ya geçiş anahtarını elinde tutmaktadır. Tarihin ilk dönemlerinden bu yana, hem Deniz Hâkimiyet Teorisi, hem de Kara Hâkimiyet Teorisi düzlemlerinde Asya-Avrupa-Afrika ve de Asya-Pasifik coğrafyasında hâkimiyet teşkil etmek niyetinde olan güçler ivedi olarak mevzubahis hedeflerine erişmek maksadıyla Doğu Akdeniz'de egemenlik tesis etme ve ilgili sahayı denetim altında tutmaya gereksinim duymuştur.<sup>7</sup>

## **Şekil 2:** *Günümüzde Doğu Akdeniz coğrafyası*

<sup>6</sup> Sina Kısacık (2019), "21. Yüzyılda Avrasya Enerji Jeopolitiği'nin Potansiyel Yeni Yıldızı Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğinin Temel Parametreleri", s. 979.

<sup>7</sup> Cihat Yayıncı (2020), *Doğu Akdeniz'de Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, ss. 19-20.



Erişim Adresi: <https://www.britannica.com/place/Mediterranean-Sea>, Erişim Tarihi: 01.09.2020.

Enerji bağlamında irdelendiğinde ise, söz konusu coğrafya, Ortadoğu ve Hazar Bölgesi enerji merkezleri ile buralarda konuşlu boru hatlarını denetim altında tutmaktadır. 13 Temmuz 2006 tarihinde Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı'nın devreye alınmasıyla birlikte, Hazar Denizi'nin doğusundaki ülkeler açısından dikkat çekici bir dış alım ve dış satım kapısı haline getirilmiş bulunan İskenderun Körfezi, Doğu Akdeniz'i bütünüyle etkisine almış durumdadır. Örneğin, buradan 2017 senesi itibariyle 252,7 milyon varil ham petrol sevkiyatı yapılmıştır. Diğer bir deyişle, Doğu Akdeniz bölgesine Türkiye'den giden petrol miktarı dünya tarafından 2017 senesinde kullanılan petrolün takriben yüzde 1'i olmuştur. Bu ve bunun benzeri veriler göz önünde bulundurulursa, Doğu Akdeniz, hem mevzubahis coğrafyaya, hem de ilgili coğrafyadan Batı'ya yönelik enerji ve ticari varlıkların dış satımını ve dış alımının geçiş ve taşıma rotasının dikkat çekici bir unsurunu oluşturmaktadır. Buna ilaveten, silah ve askeri amaçlarla istifade edilebilecek öteki türdeki malzeme akışlarının denetim altında bulundurulması ve kitle imha silahları ve benzeri materyalin yaygınlaşmasının engellenmesi gibi askeri manada önemli konular da bu coğrafyanın önemini arttırmaktadır. Bu düzlemde, NATO, ilgili amaçlara hizmet için bölgede Deniz Muhafızı Harekâtı'nı<sup>8</sup> (*Operation Sea Guardian*) gerçekleştirmektedir. Buna ek olarak, BTC Petrol Boru Hattı'nın Temmuz 2006'da

<sup>8</sup> Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2016), "Deniz Muhafızı Harekâtı", Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: [https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik\\_id=29#:~:text=%22Deniz%20Muhaf%C4%B1z%C4%B1%20Harek%C3%A2t%C4%B1E2%80%9D%20\(OperationSeaGuardian,bir%20Deniz%20G%C3%BCvenlik%20Harekat%C4%B1na%20d%C3%B6n%C3%BCC%5%9Ft%C3%BCr%C3%BClmesi](https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=29#:~:text=%22Deniz%20Muhaf%C4%B1z%C4%B1%20Harek%C3%A2t%C4%B1E2%80%9D%20(OperationSeaGuardian,bir%20Deniz%20G%C3%BCvenlik%20Harekat%C4%B1na%20d%C3%B6n%C3%BCC%5%9Ft%C3%BCr%C3%BClmesi).



devreye alınmasından bu yana dünya deniz ticaretinin dikkate değer merkezlerinden birisi halini alan Doğu Akdeniz'deki deniz taşıma hatlarının muhafazası ve enerji güvenliğinin tesisi, bu bölgeye dair diğer önemli mevzuları oluşturmaktadır. Bundan dolayı, Türk Deniz Kuvvetleri unsurları, bölgede enerji öncelikli olmak üzere deniz transfer hatlarının emniyetini ve kesintisiz akışını gerçekleştirmek için birtakım girişimler ortaya koymaktadır. 2004 senesinden bu yana NATO'nun "Etkin Çaba" ve bunu izleyen "Deniz Muhafızı Harekâtı"<sup>9</sup> ile ilişkili olarak yürüttüğü "Akdeniz Kalkanı Harekâtı"<sup>10</sup>, bölgedeki olası tehditlere ve risklere ilaveten gayrikanuni girişimlere yönelik caydırıcılık tesisi bakımından da mühimdir. NATO'nun Ekim 2006'daki Riga Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde "*enerji güvenliğinin tesisini ehemmiyeti ve ilgili mevzudaki milli ve milletlerarası girişimlere destek sunulması vurgusu*", Türkiye'nin Akdeniz Kalkanı Harekâtı'nı gerçekleştirmek suretiyle "*enerji hatlarının emniyetinin tesisi*" hususunda öngörülü yaklaşımını doğrular bir özelliğe sahiptir.<sup>11</sup>

## **2. Doğu Akdeniz'de Yeni Bir Güç Mücadelesi Alanı Olarak Hidrokarbon Kaynakları**

Doğu Akdeniz'de 2008 senesinden bu yana yapılan enerji keşif çalışmaları, önemli miktarda petrol ve doğalgazın keşfedilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu keşifler sayesinde, Doğu Akdeniz, potansiyel açıdan mühim bir enerji transferi merkezi dönüşmüştür. Aynı zamanda, Doğu Akdeniz'in Ortadoğu'ya açılan bir kapı konumunda olması da düşünüldüğünde, enerji kaynakları keşfinin küresel jeopolitik üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır. İlgili bölgedeki keşiflerden, rezerv miktarlarının yüksek potansiyelinden ve enerji şirketlerinin ilgisinden ötürü, Doğu Akdeniz, günümüz dünyasında sıcak çatışmaların merkezi bir noktası haline gelmiştir. Öte yandan, Doğu Akdeniz ülkeleri, siyasi meseleler, sınır çatışmaları ve iç karışıklıklarla mücadele etmektedirler. Bölgesel, ulusal ve uluslararası boyutlardaki bu çatışmaların meydana gelmesi tesadüfi bir durum olarak görülmemelidir. Doğu Akdeniz bölgesindeki en önemli çatışma alanları; Mısır, Libya ve Suriye'de 2010 senesinden bu yana devam eden Arap Baharı'nın yarattığı kaotik siyasal durumlar ve uzun zamandan bu yana süren Filistin ve Kıbrıs anlaşmazlıklarıdır. Doğu Akdeniz'in enerji boyutuna gelindiğinde ise, ABD'li Jeolojik Araştırmalar Kurumu tarafından yayımlanan "Fact Sheet 2010–3014" adlı

<sup>9</sup> Şerife Çetin (2020), "NATO yetkilisi: Deniz Muhafızı Harekâtı tüm temel faaliyetlerini sürdürüyor", *Anadolu Ajansı*, 02.07.2020, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-yetkilisi-deniz-muhafizi-harekati-tum-temel-faaliyetlerini-surduruyor/1896968>,

<sup>10</sup> Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2015), "Akdeniz Kalkanı Harekâtı", Erişim Tarihi: 01.09.2020 Erişim Adresi: [https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik\\_id=28](https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28); *Yeni Asır* (2020), "MSB'den Akdeniz Kalkanı Harekâtı mesajı", 16.08.2020, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2020/08/16/msbden-akdeniz-kalkani-harekti-mesaji>.

<sup>11</sup> Cihat Yayıncı (2020), *Doğu Akdeniz'de Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, ss. 25-26.

belgeye göre; Levant Doğu Havzası'nda 1,7 milyar varil teknik olarak yeniden kullanılabilir petrol rezervleri ve 3,5 trilyon metreküp teknik olarak yeniden kazanılabilir doğalgaz rezervleri bulunmaktadır. Bu belge paralelindeki bir diğer çalışma olan "Fact Sheet 2010–3027" raporuna göre ise, bölgede 1,8 milyar varil teknik açıdan yeniden kullanılabilir petrol rezervleri ve 6,3 trilyon metreküp teknik açıdan yeniden değerlendirilebilir doğalgaz rezervleri olduğu ilan edilmiştir.<sup>12</sup>

Bu tahminleri müteakiben, bölgedeki sahil devletler, kendi "offshore" bölgelerinde, petrol ve doğalgaz kaynakları keşfetmek için çalışmalarını yoğunlaştırmaktadırlar. Bunlar arasında özellikle doğalgaz bağlamında İsrail, GKRY ve Mısır'ın keşifleri, Doğu Akdeniz enerji jeopolitiği bağlamında en önemlileridir. İsrail'in toplam doğalgaz rezervlerini analiz ettiğimizde, en dikkat çekici kaynakların bu ülkenin deniz aşırı bölgesinde bulunan Tamar ve Leviathan'da olduğu görülmektedir ki, bunun toplamı 900 milyar metreküp olup, bu kaynaklar ABD'li Noble Energy firması tarafından bulunmuştur. İsrail, mevzu bahis rezervlerin sadece yüzde 40'ını dış satımda kullanacağını, kalan miktarını ise ülkenin enerji talebini karşılamak amacıyla iç piyasaya tahsis edileceğini ilan etmiştir. Bu kapsamda diğer önemli doğalgaz rezervi ise Kıbrıs'ta bulunmaktadır ki, burada Afrodit sahasında keşfedilen toplam 140 milyar metreküplük bir kaynak söz konusudur. GKRY, adı geçen miktardaki doğalgazı hem iç tüketim, hem de ihracat boyutlarında kullanmayı düşünmektedir. Hem İsrail, hem de GKRY'nin doğalgaz rezervleri, 2000'li yılların ilk on yılının sonuna doğru yabancı enerji şirketlerince keşfedilmiştir. Son olarak Mısır'a bakılacak olursak, 2015 senesinde İtalyan enerji şirketi ENI tarafından bu ülkenin Zohr sahasında 850 milyar metreküplük bir doğalgaz rezervi bulunmuştur. O zamandan itibaren, İsrail, GKRY ve Mısır, keşfedilen doğalgaz kaynaklarını boru hatları ve LNG (sıvılaştırılmış doğalgaz) yöntemleriyle ticarileştirmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmaktadırlar. Bu bağlamda şu hususun altı çizilmelidir ki, Lübnan'ın da mevzu bahis bölgede potansiyel olarak 700 milyar metreküpten fazla bir doğalgaz rezervi vardır.<sup>13</sup>

Levant ve Nil Deltası bölgesinde toplamda yaklaşık olarak 9,8 trilyon metreküp doğalgaz bulunduğu öngörülmektedir. Levant ve Batı Nil havzalarında bulunanların haricinde, Türkiye'nin kıta sahanlığının yer aldığı güneybatı sahillerinden Libya'nın doğu ve Mısır'ın batı sahillerine kadar giden coğrafi alanda hâlihazırda geniş ölçekli araştırmalar gerçekleştirilememiş durumdadır. Türkiye, son zamanlarda satın aldığı sondaj gemileri

---

<sup>12</sup> Ozan Örmeci & Sina Kısacık (2020), "Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002–2020)", *Studia i Analizy Nauk Polityce*, no: 1, ss. 36-37.

<sup>13</sup> A.g.e., s. 37.

vasıtasıyla ilgili alanda da aramalarda bulunmaktadır. Ege Denizi özelinde ise, Türkiye ve Yunanistan arasında cereyan eden deniz yetki alanları sınırlandırma meselelerinden ötürü mevcut durumda geniş boyutlu enerji araştırmaları gerçekleştirilememiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz coğrafyasında doğalgaz kaynakları yalnızca deniz tabanında bulunmamaktadır. Bölgeye kıyısı bulunan Mısır ve Libya sınırları içinde konumlanan birtakım bölgelerin de doğalgaz bakımından çok zengin olduğu görölmektedir. Vefa ve Bori benzeri doğalgaz sahalarına sahip Libya toplam olarak takriben 1,5 trilyon metreküp doğalgaz kaynağıyla dünyada 22. sıradayken; Zohr, Batı Nil Deltası ve Atol sahalarının sahibi durumundaki Mısır ise 2,2 trilyon metreküp doğalgaz ile dünyada 16. sıradadır. Birden fazla bölgesel ve küresel aktörün Libya'daki i harpte taraf olmasının söz konusu ülkenin zengin enerji kaynaklarıyla yakından alakalı olduğu söylenebilir. Doğu Akdeniz coğrafyasında doğalgaza ilaveten petrol rezervleri bakımından da ciddi bir zenginlik mevzubahistir. Deniz ve kara sahaları toplamı bakımında takriben 64 milyar varil kanıtlanmış petrol kaynağına sahip Doğu Akdeniz coğrafyası dünya toplam petrol kaynaklarının takriben yüzde 3,7'sini mülkiyetinde bulundurmaktadır. İlgili düzlemde yukarıda bahsedilen deniz alanlarına ilaveten öncelikli olmak üzere Libya'nın takriben 48,4 milyar varillik toplam kaynakla dünya petrol rezervlerinin yüzde 3,2'si elinde bulundurduğu ifade edilebilir. Bunun yanı sıra, Mısır'ın da yaklaşık olarak 3,3 milyar varil petrol kaynaklarını elinde bulundurduğu görölmektedir.<sup>14</sup>

### **2.1. Doğu Akdeniz Doğalgazının Ticarileştirilmesinde Bağlamında Öne ıkan Seçenekler ve Engeller**

Petrol ve doğalgaz kaynakları bakımından son derece zengin durumda bulunan Doğu Akdeniz coğrafyası, enerji bağlamında dışa yüksek oranda bağımlı bir ülke olan Türkiye'nin iktisadi sistemi çerçevesinde büyük bir ehemmiyete sahiptir. Türkiye'nin ilgili mevzudaki birincil hedefi, kendi deniz yetki sahalarında petrol ve doğalgaz keşfetmek iken, buna ilave olarak, Libya ve benzeri enerji rezervleri zengin ülkelerden lisanslar almak suretiyle buralarda da üretim gerçekleştirebilmektir. Buna ilaveten, Ankara, diğer ülkelerin deniz yetki sahalarında veya kara ülkelerinde yeryüzüne çıkartılan enerji rezervlerinin Türkiye vasıtasıyla boru hatları kullanılmak suretiyle Batı ülkelerine transfer edilmesi çerçevesinde de hazır durumdadır. Böylelikle, sadece kendi kullanımı bakımından farklı tedarik kaynakları elde edinilmiş olmayacak, aynı esnada enerji rezervleri bakımından zengin Doğu ile bahse konu kaynaklara

---

<sup>14</sup> Kemal İnat & Burhanettin Duran (2020), "Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri", içinde *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, Kemal İnat & Muhittin Ataman & Burhanettin Duran (ed.), İstanbul: SETA Yayınları, ss. 17-18.

en çok gereksinim hisseden Batı arasında enerji köprüsü (*energy hub*) olma niteliğini de sağlamlaştırmış olacaktır.<sup>15</sup>

Bu çerçevede ele alındığında, Doğu Akdeniz doğalgaz kaynaklarının ticarileştirilmesi bağlamında öncelikli pazar olarak kıymetlendirilen AB'nin enerji görünümü ve bu bağlamda ilgili piyasaya yönelik ticari gaz satışının hangi seçenekler üzerinden yapılmasının olası görüldüğü ele alınmalıdır. Hâlihazırda ABD'nin arkasından -kâğıt üzerinde ve satın alma gücü paritesi bağlamında- dünyanın ikinci büyük iktisadi yapılanması özelliğindeki (16,5 trilyon Euro, toplamın yüzde 22,8'i) ve küresel bağlamda en fazla yararlanılan ikinci rezerv para birimi Euro'nun sahibi olan AB, enerji yönünden yüksek orada dışa bağımlıdır. İstifade ettiği enerjinin yaklaşık yüzde 53'ünü dış tedarikçilerden karşılayan AB, söz konusu tedarike yönelik olarak günde bir milyar Euro'yu aşkın para harcamaktadır. AB, petrolün yüzde 90'ını, doğalgazın yüzde 66'sını, kömür ve diğer katı yakıtların ise yüzde 40'ını dış alım yoluyla tedarik etmektedir. Avrupa'nın doğalgaz gereksinimi, ilgili düzlemde özellikle irdelenmelidir. Mevcut koşullarda, AB'de doğalgaz, enerji kullanımının yüzde 24'üne ve elektrik elde etme istifade edilen temel enerjinin ise yüzde 20'sine denktir. Avrupa'da doğalgazın pazar oranında yükseliş tahmin edilmektedir. 2030 senesinde doğalgazda dış alıma bağımlılığının yüzde 84'e, petrolde bağımlılığının ise yüzde 93'e yükseleceği düşünülmektedir. Birlik'in doğalgaz dış alımının yüzde 30'luk bölümü Moskova tarafından gerçekleştirilmektedir. 2030 yılında Avrupa'nın doğalgaz dış alımının neredeyse yüzde 80'e erişeceği öngörülmekte olup, bütün dış alımın yüzde 85'inin Rusya'dan yapılacağı öngörülmektedir. Üye ülkelerden bazıları münhasır bir kaynak sağlayıcıya bağımlı olarak enerji ihtiyaçlarını karşılarken, bunların içerisinde ivedi olarak doğalgazda Rusya'ya yüzde yüz bağımlı ülkeler de bulunmaktadır. Birlik'in enerji bağımlılık oranı yüzde 55 seviyesinde olup, üye devletlerin yüksek bağımlılık seviyeleri, enerjinin ithalatı durumunda vuku bulabilecek siyasi ve ticari meselelerde ya da altyapı eksikliği kaynaklı cereyan edebilecek problemlere karşı söz konusu ülkeleri kırılganlaştırabilmektedir.<sup>16</sup>

AB'nin enerji güvenliği bakımından, Akdeniz bölgesi ve bilhassa da Doğu Akdeniz, 2000'li yıllarla birlikte bölge içi ve dışı kapsamında bulunan doğalgaz rezervlerinden dolayı mercek altında tutulan bir yer olagelmıştır. 2000'li senelerde Rusya-Ukrayna arasında vuku bulan anlaşmazlıklardan dolayı enerji tedarik güvenliği meselesinde kaygılar tecrübe eden Birlik

---

<sup>15</sup> A.g.e., s. 19.

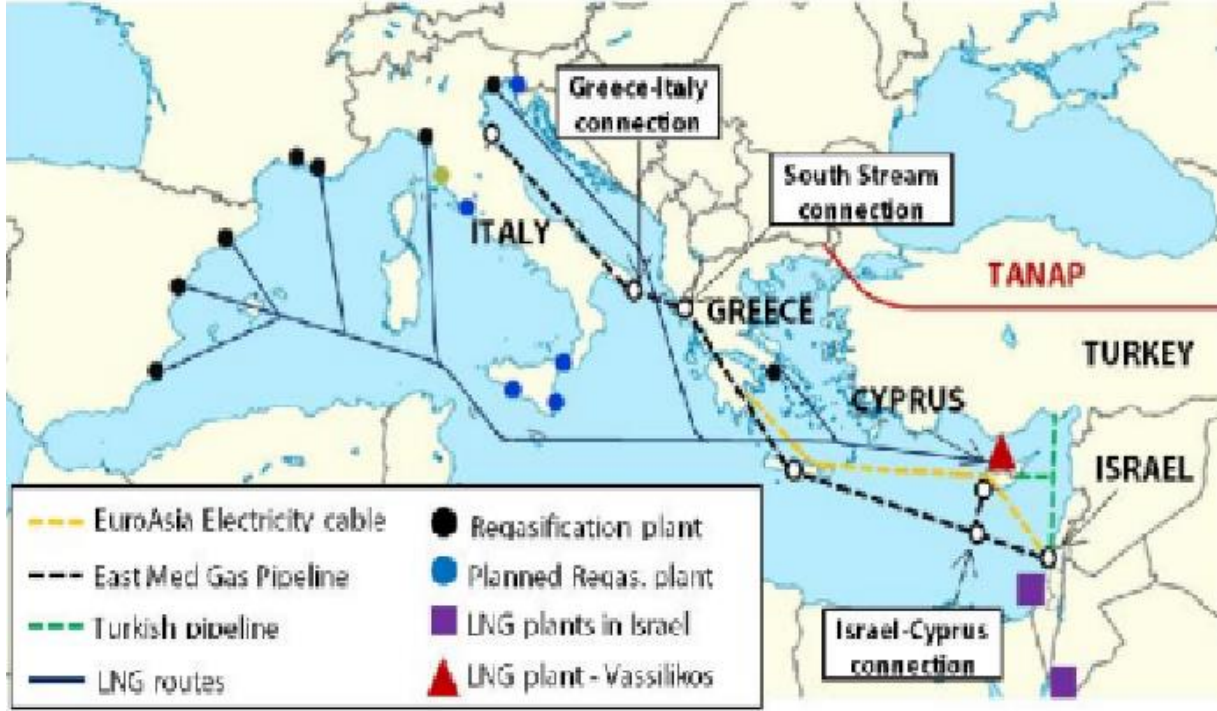
<sup>16</sup> Sina Kısacık & Fahri Erenel (2019), "Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak", *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), ss. 53-54.

ülkeleri, yeni doğalgaz kaynağı sağlama mevzusunda dikkatlerini Doğu Akdeniz’de gerçekleştirilen keşiflere yönlendirmiş ve buralardan elde edilecek kaynakların farklı alternatifler kanalıyla kendisine iletimine yönelik projelere yoğunlaşmıştır. AB, münhasır enerji sağlayıcılarını ve rotalarını farklılaştırmaya dönük olarak Avrupa’nın güney bölgesinde bir Akdeniz Terminali oluşturma niyetindedir. Mevzubahis niyet kapsamında, Brüksel, Kuzey Afrikalı ve Doğu Akdenizli müttefikleri ile politik düzlemde proaktif bir enerji diyalogu yürütmektedir. Cezayir’in konvansiyonel ve konvansiyonel olmayan doğalgaz rezervlerinden dolayı büyük potansiyelini dikkate almaya ilaveten, Doğu Akdeniz’deki yeni doğalgaz rezervleri ve Akdeniz bölgesindeki altyapı güçlendirme tasarıları, Birlik açısından doğalgaz sağlama yönünde temel bir kaynak ve güzergâh fonksiyonunu icra edebilir. İlgili düzlemde, AB’nin Akdeniz içindeki bir alt alan özelliğindeki Doğu Akdeniz’e karşı yönelimi, bu coğrafyada yakın bir dönemde doğalgazın bulunmasını müteakiben yükseliş kaydetmiştir. Nihayetinde Birlik’in kendi üyelerinden birçoğunun müdahillliğini tesis etme yoluyla ortaya koyduğu biricik bütünleştirici girişim doğalgaz alanındadır. İlgili tasarruf, Brüksel’in adı geçen alt coğrafyada başka menfaatlerinin bulunmadığı şeklinde değerlendirilmemelidir; ancak mevzubahis menfaatler, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Avrupa Komşuluk Politikası ve Akdeniz için Birlik’in içerisinde yer aldığı tüm Akdeniz girişimleri kapsamında ortaya koyulmuştur. Diğer bir ifadeyle, AB’nin Doğu Akdeniz bölgesindeki tasarruflarının iki ayağı bulunmaktadır ki; bunlardan ilki geniş kapsamlı şekilde Akdeniz boyunca yapılanlar ve ikincisi ise ivedi olarak Doğu Akdeniz ölçeğinde doğalgaz sağlama hususunda tatbik edilenlerdir.<sup>17</sup>

**Şekil 3: Doğu Akdeniz doğalgazının taşınmasına yönelik olası seçenekler**

---

<sup>17</sup> Sina Kısacık & Fahri Erenel (2019), “Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak”, s. 54.



**Erişim Adresi:**

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing\\_note/join/2014/522339/EXPO-AFET\\_SP\(2014\)522339\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2014/522339/EXPO-AFET_SP(2014)522339_EN.pdf), Erişim Tarihi: 05.09.2020.

### 2.1.1. Doğu Akdeniz (EastMed) Doğalgaz Boru Hattı

Adı geçen rezervlerin ivedi biçimde Avrupa pazarına iletimini içeren projelerden birincisi; Kıbrıs'ı Yunanistan ile Girit adası vasıtasıyla bağlantısını sağlamayı tasarlayan Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi'dir. Yunanistan Devlet Doğalgaz Şirketi'nce (DEPA) teklif edilen ve AB tarafından Ortak Çıkar Projeleri Listesi'nin içerisine dâhil edilen ilgili projenin yılda 8 milyar metreküp kapasite içermesi tasarlanmıştır. Mevzubahis hattın maliyeti Birlik'in 2014-2020 senelerini kapsayacak Avrupa Tesislerini Birleştirme (*Connecting Europe Facility-CEP*) girişiminden karşılanacak olup, 5,35 milyar dolarlık bir bütçesi bulunmaktadır. AB Ortak Çıkar Projeleri Listesi ve Avrupa Tesislerini Birleştirme programları; Birlik ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri arasında müşterek alanlar oluşturmayı tasarlamaktadır. Ancak Alex Lagakos ve Evripidis Tsakiridis tarafından ortaya konulduğu şekliyle, yukarıda vurgulanan hattın 8 milyar metreküplük kapasitesi Avrupa'nın gereksiniminin çok ufak bir kısmına cevap verebilecektir ki, Avrupa'nın senelik doğalgaz gereksinimi 409 milyar metreküp olarak tespit edilmektedir. Bu sebepten ötürü, AB, ilgili boru hattını Avrupa'nın tamamından daha ziyade Güneydoğu Avrupa ülkelerinin doğalgaz gereksiniminin karşılanmasına ayıracaktır. Bu yolla, hem GKRY ve Yunanistan'ı AB üyeleri olarak desteklemek suretiyle bu iki ülkenin Rus gazına olan bağımlılıklarının azaltılması tasarlanmakta, hem de Rusya'ya Kırım ve dünyanın

diğer coğrafyalarında AB karşıtı politikalar icra etmesi halinde kaybeden taraf olacağı mesajını iletmiş olmaktadır. Takriben 750 milyar metreküplük bir kapasite barındırması öngörülen ve önümüzdeki yıllarda bulunabilecek Lübnan doğalgazına ilaveten, İsrail ve Kıbrıs rezervlerinin de transferini içeren projenin önündeki en önemli meydan okumaları ise; teknik zorluklar, siyasi riskler ve yüksek maliyet teşkil etmektedir.<sup>18</sup>

Söz konusu projeye ilgili olarak birtakım hususların altının çizilmesi de gerekmektedir. Doğu Akdeniz Boru Hattı Projesi, aslında açık deniz ve kara sahaları biçiminde iki bölümden meydana gelmektedir. Projenin hâlihazırdaki planlanmasında boru hattının 1.300 kilometre deniz altından ve 600 kilometre kara geçişi olarak düşünülmektedir. Boru hattının doğalgaz keşiflerinin arttığı bölgeden başlamak suretiyle aşağıda ifade edilen rotalar kanalıyla enerji pazarlarına transferi tasarlanmaktadır:

- ❖ Levant Havzası'ndan Kıbrıs adasına giden 200 kilometre uzunluğu bulunan offshore boru hattı,
- ❖ Kıbrıs adasının Girit adası ile bağlantısını sağlayacak 700 kilometrelik offshore boru hattı,
- ❖ Girit adasından Yunanistan'a giden 400 kilometre offshore boru hattı,
- ❖ Yunanistan'ın güneyindeki Mora Yarımadası'ndan başlayarak ülkenin kuzeybatısına değin giden 600 kilometre uzunluğu bulunan onshore boru hattı.<sup>19</sup>

Proje kanalıyla Levant bölgesinde konuşlu kaynaklardan Avrupa'ya ilk aşamada senelik 10 milyar metreküp doğalgaz transferi tasarlanmaktadır. Buna ilaveten, mevzubahis boru hattı projesi kanalıyla Kıbrıs adasının doğalgaz kullanımına senelik 1 milyar metreküp düzeyinde katkı verilmesi düşünülmektedir. Öte yandan, bu projenin yatırım maliyetleri mevzusunda birtakım rakamlar gündemde yer almaktadır. İlgili projenin yürütücü firmalarından birisi durumundaki EDISON'un boru hattına yönelik olarak takriben 7 milyar dolar tutarında bir fatura çıkarması, adı geçen projenin tutarlılığını sorgulatmaktadır. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse, toplam uzunluğu 1.850 kilometre onshore bir boru hattı durumundaki Azerbaycan gazının Türkiye vasıtasıyla Avrupa'ya transferi için devreye alınan TANAP, yatırım maliyeti olarak takriben 8 milyar dolarken, Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı projesinin daha az

---

<sup>18</sup> Sina Kısacık & Fahri Erenel (2019), "Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak", s. 55.

<sup>19</sup> İsmail Kavaz (2020), "Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları", içinde *Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Hakları*, Kemal İnat & Muhittin Ataman & Burhanettin Duran (ed.), İstanbul: SETA Yayınları, ss. 278-279.

maliyetlerle ortaya koyulması ilgili projenin gerçekçiliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Buna ilaveten, Doğu Akdeniz projesine mevcut şartlarda karar verilse de, en erken bitim yılı olarak 2023 senesi tahmin edilmektedir. Bu tarz bir senaryoda, Doğu Akdeniz'deki enerji arz miktarının 5 sene sonrasındaki durumu bir başka soru işaretini teşkil etmektedir. Netice olarak, Doğu Akdeniz projesinin algı yaratma maksadıyla ve siyasi endişeler göz önünde bulundurularak gündeme getirildiği anlaşılmaktadır. Bölgede yer alan öteki boru hatları ile mukayese edildiğinde, Doğu Akdeniz projesinin faturasının takriben 25 milyar dolar seviyesinde gerçekleşeceği düşünülmektedir. Dahası, proje bitirildiğinde bu maliyetlerin fiyatlara yansımaları sonucunda, Avrupa bakımından doğalgaz tedarik fiyatlarının bugüne kıyasla çok fazla bir biçimde vuku bulabileceği öngörüsü yapılmaktadır. Hâlihazırda Avrupa, son 10 senenin en alt seviye fiyatlarıyla doğalgaz tedariki gerçekleştirmektedir. Hesaplamalara bakıldığında, Avrupa kıtasının doğalgaza 1.000 metreküp başına 115 dolar benzeri bir fiyatla eriştiği görülmektedir. Diğer taraftan, bu boru hattı devreye alındığında yapılan bütün maliyet hesaplamalarına ilaveten Avrupa'nın dış alım yaptığı doğalgaz fiyatının günümüzle mukayesesi yapıldığında, iki kattan daha çok, yani 1.000 metreküp başına 260 dolar şeklinde gerçekleşeceği düşünülmektedir. Neticede, Doğu Akdeniz projesinin tatbik edilebilir bir hale gelebilmesi amacıyla Doğu Akdeniz'deki kaynak fiyatlarının pazar fiyatlarıyla rekabet edebilmesi gerekmektedir. Fakat hâlihazırdaki durumda ilgili olasılığın gerçekleşme şansı hemen hemen yok gibidir.<sup>20</sup>

Yüksek maliyetlere ek olarak, Doğu Akdeniz projesinin ne kadar iktisadi olduğunun daha iyi idrak edilebilmesi amacıyla Avrupa'nın doğalgaz talep hareketlerinin ele alınması gerekmektedir. Avrupa'nın doğalgaz dış alımı incelendiğinde, Rusya'ya olan yüksek bağımlılık ilk göze çarpan bir durumdur. Bundan dolayı, AB, siyasetlerini ivedi olarak kaynak tedarikçi farklılığını sağlamak maksadıyla gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte, enerji altyapısını yenilenebilir kaynaklardan istifade etmeye yönlendirip ilgili düzlemde dikkat çekici gelişme sağlayan Avrupa doğalgaz bağımlılığını ve talebinin seviyesini gittikçe düşürmektedir. Kıta olarak Avrupa'nın toplam senelik doğalgaz gereksinimi 2018 yılında takriben 500 milyar metreküp olarak tespit edilmiştir. İvedi olarak son zamanlarda düşüş eğilimi yaşayan doğalgaz kullanımının geleceğe yönelik gerçekleştirilen öngörülerde de mevzu bahis aşağı yönlü eğilimini sürdürmesi tahmin edilmektedir. Gerçekleştirilen tahminlerce ortaya konulmaktadır ki, 2040 senesi itibariyle, Kıta Avrupası, var olan tüketimden takriben yüzde 30 daha az doğalgaz talebinde bulunacaktır. İlgili duruma Doğu

---

<sup>20</sup> İsmail Kavaz (2020), "Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları", ss. 280-281.



Akdeniz projesi açısından bakıldığında, yüksek maliyetine ek olarak, Avrupa'nın doğalgaz gereksinimindeki düşüşler göz önüne alındığında, ilgili projeyi fayda-maliyet bakımından kârsız biçiminde kıymetlendirilebilir. Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı ile ilgili bir diğer mesele de, projenin Türk kıta sahanlığı içerisinde geçmesidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin adı geçen projenin münhasır yetki sahasındaki yapımına izin vermeme hakkı saklıdır. Diğer bir ifadeyle, söz konusu projeyi hayata geçirmek isteyen taraf ülkelerin hattın geçirileceği rota hususunda Türkiye'nin fikrini alma zorunlulukları bulunmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin müsaadesi olmadan burada herhangi bir girişimde bulunulması yasal bakımdan uygunluk arz etmemektedir.<sup>21</sup>

Bahse konu yüksek maliyetler, talep hareketleri ve yasal durum ortaya koymaktadır ki, mevzubahis proje Türkiye üstünden geçmesi tasarlanan olası projeye yalnızca seçenek geliştirmek amacıyla gündeme getirilmiştir. Yukarıda ana hatları çizilen ilgili boru hattın faaliyete geçirilmesi hususunda 2 Ocak 2020 tarihinde Yunanistan, İsrail ve GKRY arasında “*EastMed*” şeklinde isimlendirilen Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı'nın inşası için 6 milyar dolar tutarında bir anlaşma yapılmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki aktif politikaları, Türkiye'yi devre dışı bırakan girişimlerin ivmelenmesi ile sonuçlanmıştır. Atina, Tel-Aviv (Kudüs) ve Lefkoşa, daha önceden açıkladıkları üzere Atina'da bir araya gelmişler ve Doğu Akdeniz doğalgazının Avrupa'ya Akdeniz altından yapılacak boru hattı ile iletimi için 6 milyar dolarlık bir anlaşma akdetmişlerdir. İlgili anlaşmanın önümüzdeki dönem içerisinde Roma tarafından da imzalanarak sonuçlandırılması tasarlanmaktadır. Mevzubahis hattın yıllık taşıma miktarının 20 milyar metreküp olacağı planlanmaktadır. Yaklaşık 2.000 kilometre uzunluğa sahip olması düşünülen EastMed boru hattının AB'nin gaz ihtiyacının yüzde 10'unu karşılayarak, Brüksel'in Moskova'ya olan enerji ithalat bağımlılığını bir kademe olsun azaltması öngörülmektedir. Yunanistan Başbakanı Kiryakos Miçotakis, imza töreni sonrasında yaptığı açıklamada, üç ülke arasındaki enerji ortaklığının hiçbir ülkeye karşı olmadığını ve isteyen her ülkenin katılımına açık olduğunu belirterek şu hususun altını çizmiştir: “*Bu işbirliğine katılacak ülkelere koşulan tek şart, iyi komşuluk ilkelerine ve uluslararası hukuk kurallarına saygılı olmalarıdır.*” İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu ise, üç ülke arasında enerji mevzusundaki ortaklığın bölgesel barışa ilaveten istikrarın da güvencesi olduğunu vurgulamıştır.<sup>22</sup>

<sup>21</sup> İsmail Kavaz (2020), “Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları”, ss. 281-282.

<sup>22</sup> Sina Kısacık (2020), “Türkiye-Libya Mutabakatı ve Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı Anlaşmasının Doğu Akdeniz Jeopolitiğine Olası Yansımaları”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 23.06.2020, Erişim Tarihi:

Ancak İsrail-GKRY-Yunanistan üçlüsü arasındaki mevzubahis girişime, Türkiye, çok sert bir tepki göstermiş ve aynı gün T.C. Dışişleri Bakanlığı'nca aşağıdaki açıklama yapılmıştır: *“EastMed doğalgaz boru hattı projesine ilişkin anlaşmanın imzalanması, bölgede ülkemizi ve KKTC'yi dışlamaya çalışan beyhude adımların yeni bir örneğidir. Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridine sahip olan Türkiye'yi ve Kıbrıs adasının doğal kaynakları üzerinde eşit haklara sahip olan Kıbrıs Türklerini yok sayan hiçbir proje başarılı olamayacaktır. Bu hususu bir kez daha uluslararası toplumun dikkatine getiriyoruz. Doğu Akdeniz'de bulunan doğal kaynakların değerlendirilmesinde ve ülkemiz dâhil Avrupa'daki tüketim pazarlarına iletilmesinde en ekonomik ve güvenli güzergâh Türkiye'dir. Buna rağmen hem bize, hem Kıbrıs Türklerine işbirliği kapılarının kapatılması, aslında bazı ülkelerin işbirliği yerine kısır siyasi hesaplar peşinde koştuğunun açık göstergesidir. Bu tür kirli hesapların geçmişte olduğu gibi gelecekte de tutmayacağını proje sahiplerine hatırlatırız”*.<sup>23</sup>

8 Ocak 2020 tarihindeki Türk Akımı Doğalgaz Boru Hattı'nın resmi açılış töreni hasebiyle bir konuşma yapan Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Doğu Akdeniz'de enerji jeopolitiği kapsamında vuku bulan gelişmelerle ilgili olarak şu mülâhazaları yapmıştır: *“Hedefimiz, ülkemizi küresel enerji merkezlerinden biri hâline getirmektir. Türkiye olarak kesinlikle bölgesel gerilim peşinde değiliz, asla da olmadık. Doğu Akdeniz'de süren hidrokarbon arama faaliyetlerimizin tek amacı ülkemizin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin menfaatlerini korumaktır. Doğu Akdeniz'de ülkemizin dışlandığı hiçbir projenin ekonomik, hukuki, diplomatik bakımdan hayata geçme şansı yoktur. Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridine sahip Türkiye'nin bu bölgeyle ilgili her türlü projede söz söyleme hakkı elbette olacaktır. Akdeniz'deki tüm kıyıdaş ülkelere yaptığı çağrıyla yineliyorum. Gelin tarih boyunca medeniyetlere beşiklik yapmış Akdeniz'i çatışma değil, işbirliği sahasına dönüştürelim. Bize bir adım gelene çok daha fazlasıyla gitmeye hazırız. Karşılıklı saygı ve hakkaniyet temelinde her türlü işbirliğine varız. Gerek TANAP, gerekse bugün açılış gururunu yaşadığımız Türk Akım ülkemizin işte bu vizyonunun en somut nişanesidir. Türk Akım isminin sahibi de hak sahibi değerli dostum Sayın Putin'dir. Muhataplarımızdan beklentimiz, Türkiye'nin uzattığı bu samimi iş birliği elini geri çevirmemeleridir”*.<sup>24</sup>

Yine söz konusu gelişmeler minvalinde, Yunanistan, GKRY, Fransa ve İtalya tarafından izlenen politikalara yönelik T.C. Dışişleri Bakanlığı'nca 9 Ocak 2020 tarihinde aşağıdaki

---

04.09.2020, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2020/06/23/turkiye-libya-mutabakati-ve-dogu-akdeniz-dogalgaz-boru-hatti-anlasmasinin-dogu-akdeniz-jeopolitigine-olasi-yansimalari/>.

<sup>23</sup> A.g.e.

<sup>24</sup> A.g.e.

açıklama yapılmak suretiyle Ankara'nın pozisyonundaki kararlılık bir kez daha vurgulanmıştır: “8 Ocak 2020 tarihinde Yunanistan, Fransa, GKRY ve Mısır ile İtalya Dışişleri Bakanları'nın katılımıyla Kahire'de düzenlenen toplantının ardından Doğu Akdeniz'deki gelişmelere yönelik yapılan açıklama bütünüyle gerçekdışı tezlere dayanmaktadır. Libya'nın uluslararası toplum tarafından tanınan meşru Hükümeti ile imzaladığımız Mutabakat Muhtıraları uluslararası hukuka uygun ve meşrudur. Bu Mutabakat Muhtıraları, ülkemizi ve Kıbrıs Türklerini Doğu Akdeniz'de yok saymaya çalışan taraflara bir cevap niteliği taşımaktadır. Esasen 8 Ocak tarihli açıklama, ülkemizin Doğu Akdeniz'deki adımlarının ne kadar haklı ve yerinde olduğunu da bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Akdeniz'deki en uzun kıyı şeridine sahip Türkiye'nin bölge ile ilgili projelerde söz hakkı vardır. Doğu Akdeniz'i çatışma değil işbirliği sahasına dönüştürmek üzere, GKRY dışındaki tüm ülkelerle işbirliğine hazır olduğumuzu bu vesileyle bir kez daha ifade etmek isteriz”.<sup>25</sup>

Tel-Aviv (Kudüs)-Lefkoşa-Atina arasında Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı'nın yapımı hususunda yapılan bu üçlü anlaşma, 2 Ocak 2020 tarihinde AB Sözcüsü tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. AB Sözcüsü, yaptığı açıklamada, bunun iyi bir gelişme olarak değerlendirildiğini ve bu boru hattının Doğu Akdeniz doğalgaz tedariklerini AB piyasası için LNG şeklinde taşınabilmesine yönelik olarak bir seçenek şeklinde görülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sözcüye göre, burada tüm seçeneklerin maliyetlerinin ve yararların daha da araştırılması önem arz etmektedir. Sözcü, bu çerçevede, Doğu Akdeniz Boru Hattı'nın söz konusu doğalgazı kıtaya getirmek için bir seçenek olduğuna işaret etmiştir.

Bu bağlamda, Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı'nın ticari açısından uygun olup olmadığı konusunda iki uzman değerlendirmesine yer verilmesi, mevzunun önemini anlaşılır kılacaktır. Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı ve Enerji Diplomasisi uzmanı Prof. Dr. Oktay Tanrıseven'e göre, bu proje, Türk Münhasır Ekonomik Bölgesi'nden geçecek olması kaynaklı yasal zorluklardan ötürü gerçekleştirilemez. Tanrıseven, Türkiye'nin dışlanmasının hiç kimsenin yararına olmadığını ve bunun uzun vadede sürdürülebilir bir şey olmadığını vurgulamaktadır. Tanrıseven, taraf ülkelerin nihayetinde Türkiye ile işbirliği yaparak Türkiye üzerinden geçecek Kıbrıs adasından bir rota ile karşılıklı olarak faydalı sağlayabilecek bir boru hattının inşası için yeniden gözden geçirme

---

<sup>25</sup> A.g.e.

yapacağına işaret ederek, Türkiye'nin bütün ilgili ülkelerle işbirliği tesis etme niyetini uzun zamandan bu yana belirttiğinin altını çizmektedir.<sup>26</sup>

Projenin yapılması çerçevesindeki önemli bir mesele ise, ilgili projenin pahalılığı ve maliyetleri karşılamak için gerekli miktarın henüz gerçek anlamıyla sağlanamamış olmasıdır. Nitekim Yunan gazetesi *To Vima*'da yer alan bir analize göre, Türkiye'den üzerinden gidecek bir boru hattı ile taşınacak doğalgazın taşıma maliyeti Doğu Akdeniz Boru Hattı tarafından önerilen rotaya kıyasla üç kat daha az pahalı olacaktır. Bu öngörü paralelinde, Avrupa Komisyonu'nun Sağlık'tan ve Eğitim, Kültür, Çok Dillilik ve Eğitim'den sorumlu eski komiseri olan Güney Kıbrıslı Androulla Vassiliou'ya göre, söz konusu boru hattı çok pahalı bir hat olacaktır ki, harcamanın meşrulaştırabilmesi halinde doğalgaz fiyatını bilemememizden ve miktarların hala bilinemez olmasından ötürü bunu finanse etmek mümkün olmayacaktır. Burada yapılan tümüyle intibaların oyunudur.<sup>27</sup>

### 2.1.2. Sıvılaştırılmış Doğalgaz (LNG) Seçeneği

Doğu Akdeniz doğalgaz kaynaklarının ticarileştirilmesi hususunda üzerinde kafa yorulan ikinci taşıma metodu ise sıvılaştırılmış doğalgazdır (LNG). Boru hattı ile mukayese edildiğinde esnekliği daha fazla olan LNG yöntemi, İsrail ve Kıbrıs adasını yalnızca Avrupa piyasasına bağımlı kılmayacak, aynı esnada esnek fiyatlandırma mekanizmasıyla dünya pazarlarına doğalgaz dış satımını olanaklı hale getirebilecektir. Fakat LNG alternatifi çerçevesinde de, üstesinden gelinmesi gerekli birtakım meydan okumalar söz konusudur. İvedi olarak Kıbrıs ve İsrail gazının işleneceği LNG terminalinin nerede yapılabileceği uzun zamandır tartışılan bir mevzudur. İsrail'in güvenlik unsurlarından dolayı ilgili terminali kendi sınırları içerisinde yapma önceliği de düşünüldüğünde; toprak meseleleri, çevresel tehditler ve kamuoyu baskısından dolayı bu alternatifin somutlaştırılması kolay görünmemektedir. Son zamanlarda karasal LNG terminallerine karşı çok süratli bir şekilde gelişen yüzer LNG platformları da bir seçenek olarak gündemde yer almaya başlamıştır. Ancak hâlihazırda ispatlanmış kaynak miktarları göz önünde bulundurulduğunda, normal bir LNG tesisine kıyasla iki kat daha pahalı olan yüzer LNG terminali gerçekçi olarak değerlendirilmemektedir. Var olan LNG seçenekleri içerisinde en makul gözüken seçenek, GKRY'nin Vasilikos şehrine inşası öngörülen tesistir. Fakat 10 milyar Euro tutarındaki Vasilikos Terminali'ni kârlı kılmaya yönelik olarak sadece Afrodit doğalgazı yeterlilik arz

<sup>26</sup> Ozan Örmeci & Sina Kısacık (2020), "Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002–2020)", ss. 43-44.

<sup>27</sup> A.g.e. , ss. 44-45.

etmeyecektir. Zaman gerektiren yeni rezervlerin bulunmasının dışındaki tek alternatif ise, Leviathan gazının en azından bir kısmının sıvılaştırılmak amacıyla Vasilikos Terminali'ne yönlendirilmesi olmaktadır. Ancak İsrail, bölgesel piyasalara erişecek boru hattı benzeri ikincil bir dış satım seçeneğini garantilemeden kendi topraklarının dışında yapılacak bir tesise doğalgaz vermekten imtina etmektedir.<sup>28</sup>

Bu konuyla ilgili olarak diğer birtakım hususların da vurgulanması gerekmektedir. LNG, mevcut enerji pazarları bağlamında gündemde dikkat çekici bir konumdur. Örneğin, 2018 senesi dünya doğalgaz ticareti istatistiklerine bakıldığında bölgeler arasındaki boru hatları toplam taşımacılığın yüzde 54,3'üne denk gelmekteyken, LNG'nin oranı ise yüzde 45,7 ile son derece yüksek bir seviyede cereyan etmiştir. Önümüzdeki seneler için yapılan öngörülerde, LNG formunun taşımacılık payında gittikçe yükseliş kaydedileceği ve 2040 senesi itibarıyla toplam doğalgaz alım-satımının takriben ¾'ünün LNG biçiminde cereyan edeceği görülmektedir. LNG alım-satımının yükseliş eğiliminde bulunmasının sebepleri arasında ilk sırada, ilgili kaynağın hareketliliğinin yüksek ve taşımalarının sürdürülebilirliği meselesi gelmektedir. Diğer bir deyişle, LNG alım-satımı, boru hatları ile kıyaslandığında, doğalgaz satan ve alan ülkeler arasında bağlantı yolları bulunmaksızın yapılabilmektedir. Buna ilaveten, gerçekleştirilen sözleşmeler ile talep edilen piyasadaki LNG alım-satımının gerçekleştirilebilmesi ilgili alım-satımın güvenilirliği ve sürdürülebilirliği bakımından çok dikkate değer bir unsurdur. Doğu Akdeniz coğrafyasında bulunan doğalgazın küresel enerji pazarlarına aktarımı bakımından, LNG yöntemi, son derece önem arz etmektedir. İvedi olarak Asya-Pasifik coğrafyasına boru hatları vasıtasıyla doğalgaz iletiminin iktisadi yönden çok pahalı olması hasebiyle ilgili coğrafyadaki ülkeler Doğu Akdeniz rezervlerinin LNG formunda taşınması açısından dikkate değer bir piyasayı teşkil etmektedirler. Söz konusu bağlamda, Asya-Pasifik ülkeleri toplam LNG dış alımında üst sıralarda yer almaktadırlar ki, bundan dolayı Uzak Doğu ülkelerinin LNG alım-satımında Katar ve Avustralya'ya olan yüksek düzeyli bağımlılıklarını düşürme ve tedarikçi ülke farklılaştırılması tatbiki bakımından Doğu Akdeniz rezervleri bir seçenek biçiminde değerlendirilebilir.<sup>29</sup>

Bölgede yer alan rezervler bağlamında ön plana çıkan bir diğer dikkat çekici piyasa ise Avrupa'dır. Avrupa kıtasındaki ülkeler yüksek seviyede tükettikleri doğalgazda ithalata

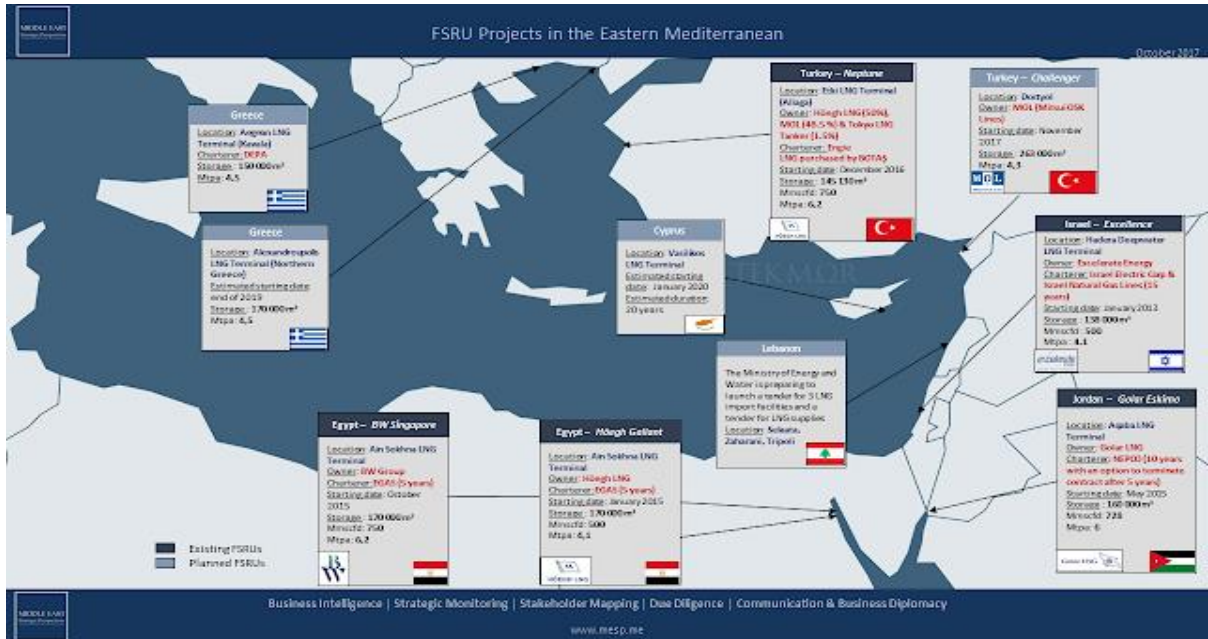
---

<sup>28</sup> Sina Kısacık & Fahri Erenel (2019), "Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak", ss. 55-56; Ozan Örmeci & Sina Kısacık, "Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002-2020)", s. 45.

<sup>29</sup> İsmail Kavaz (2020), "Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları", ss. 287-288.

bağımlıdırlar. Söz konusu yapıdan ötürü, enerji arz güvenliği meselesinde çeşitli meydan okumalarla yüz yüze durumdaki Avrupa, hem ilgili risk durumlarını düşürme, hem de sürekli ve kesinti olmadan enerji rezervlerine erişim yerlerinde LNG transferine ehemmiyet atfetmektedir. Piyasa fırsatları çerçevesinde doğu ve batı arasında çok stratejik bir yerde konumlanan Doğu Akdeniz coğrafyası, LNG tesisleri bakımından yeterliliğe sahip değildir. Bölgeden tedarik edilecek kaynakların LNG formunda aktarımı mevzusunda ivedilikle Mısır'da yer alan tesisler ilk aşamada akla gelmektedir. Buradaki Idku ve Damietta bölgelerinde toplam olarak 19 milyar metreküp kapasiteli LNG tesisleri konuşludur. Adı geçen tesisler, Mısır'ın Zohr ve Kıbrıs'ın Afrodit sahasından 90 kilometre, İsrail'in Leviathan Havzası'ndan ise takriben 7 kilometre uzaklığındadır. Netice olarak, müşterek alanlardan Mısır'daki LNG terminallerine yapılacak boru hatları vasıtasıyla hâlihazırda kullanılmayan mevzubahis tesislerden istifade edilebilecektir. Buna ilaveten, İsrail, kendi mülkiyetindeki alanlarda yüzer LNG depolama ve yeniden gazlaştırma (*floating storage regasification unit/FSRU*) tesisleri yapmayı tasarlamaktadır. Bu bağlamda, İsraili Delek ve ABD'li ortağı Noble Energy firmaları söz konusu yüzer LNG terminalinin ön fizibilite çalışmalarını gerçekleştirmeleri için Golar LNG ve Exmar firmalarıyla mutabakatlara varmıştır. Adı geçen tesislerle senede takriben 2,5-5 milyon ton -takriben yılda 3,5-7 milyar metreküp- doğalgaz işlenmesinin ertesinde LNG gemileriyle enerji pazarlarına aktarımı tasarlanmaktadır.<sup>30</sup>

**Şekil 4: Doğu Akdeniz'de Yüzer Depolama Yeniden Gazlaştırma (FSRU) projeleri**



<sup>30</sup> A.g.e., ss. 288-289.

**Erişim Adresi:** <http://tekmormonitor.blogspot.com/2018/03/eastern-mediterranean-gas-discoveries.html>, **Erişim Tarihi:** 04.09.2020.

Doğu Akdeniz coğrafyasında hem coğrafi lokasyonu, hem de enerji altyapısı olarak LNG bakımından dikkate değer bir üstünlüğü barındıran ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Türkiye içerisinde iki tane LNG ve ikisi tanesi ise yüzer depolama yeniden gazlaştırma olmak üzere dört tesis bulunmaktadır ki, bunları şöyle listelemek mümkündür:

❖ **Marmara Ereğli LNG Tesisi:** 1994 senesinde faaliyete geçen tesis gündelik 37 milyon metreküp gazlaştırma ve toplam olarak 225 bin metreküp depolama kapasitesini barındırmaktadır.

❖ **EgeGaz-Aliğa Tesisi:** 2001'de devreye alınan tesisin takriben gündelik 40 milyon metreküp gazlaştırma ve 280 bin metreküp depolama hacmi vardır.

❖ **Etki Liman Yüzer Depolama Yeniden Gazlaştırma Tesisi:** Etki Liman İşletmeleri Doğalgaz İthalat ve İhracat A.Ş. mülkiyetindeki tesis, Türkiye'nin ilk FSRU terminali olarak 2016 senesinde devreye alınmıştır. Depolama açısından takriben 170 bin metreküplük kapasiteli terminal milli doğalgaz ağına gündelik olarak 28 milyon metreküp tedarik sağlayabilmektedir.

❖ **Hatay-Dörtyol Yüzer Depolama Yeniden Gazlaştırma Tesisi:** 2018 senesinde resmi olarak faaliyete geçen tesis 263 bin metreküp stoklama ve gündelik 20 milyon metreküp gazlaştırma kapasitesi sayesinde Türkiye'nin enerji altyapısına destek vermektedir.<sup>31</sup>

Bunlara ilaveten, BOTAŞ tarafından inşa edilecek ve Saros açıklarında yerleştirilmesi öngörülen üçüncü Yüzer Depolama Yeniden Gazlaştırma Tesisi vasıtasıyla Türkiye'nin adı geçen mevzuda bölgesinde köprübaşı bir stratejik üstünlük sağlamasına yol açacaktır. Türkiye, yukarıda bahsedilen 4 LNG terminali ile 11 değişik ülkeden LNG dış alımı yapmaktadır. İlgili özelliğinden ötürü, Türkiye, LNG dış alımında Avrupa bölgesinde İspanya ve Fransa'dan sonra kendisine yer bulmaktadır. Buna ilaveten, geçtiğimiz 10 senelik dönem incelendiğinde, Türkiye'nin LNG dış alımında iki kattan daha fazla artış olduğu görülmektedir. Neticede, ilgili mevzuda sağlanan gelişme dikkate alındığında, Türkiye'nin Doğu Akdeniz rezervlerinin LNG formunda taşınması mevzusundaki stratejik üstünlüğü karşımıza çıkmaktadır. Türkiye, burada bahsedilen terminallerin tam kapasiteyle devreye alınması sonucunda teknik bakımdan senelik 30 milyar metreküp LNG gazlaştırma yapabilecek durumdadır. Türkiye, bu kapsamda, LNG konusunda hem coğrafyasında, hem de

<sup>31</sup> İsmail Kavaz (2020), "Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları", ss. 289-290.

küresel düzlemde dikkate değer bir oyuncudur. Bununla birlikte, yeraltı doğalgaz stok kapasitesini 10 milyar metreküp düzeylerine çıkarmayı hedefleyen Türkiye, küresel enerji pazarları bakımından transit bir rota olmaktan daha ziyade alım-satım merkezine dönüşme doğrultusunda gelişmeler kaydetmektedir.<sup>32</sup>

### 2.1.3. Türkiye Üzerinden Doğalgaz Boru Hattı

Doğu Akdeniz gaz rezervlerinin piyasalara sunulması bağlamında ekonomik açıdan en akılcı seçenek olarak Türkiye, Leviathan ve Afrodit gaz kaynaklarının transferi bağlamında ortaya çıkmaktadır. Daha geniş boyutta Leviathan gaz kaynakları, Azerbaycan ve Gürcistan vasıtasıyla kapasitesi artırılabilir Güney Kafkasya Boru Hattı'nın Türkiye rotasıyla Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) ve Yunanistan'a ilaveten Arnavutluk'u boydan boya geçmek suretiyle Adriyatik Denizi'nin altından İtalya'ya gitmekte olan Adriyatik Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Sistemi'nce tesis edilen "*Güney Gaz Koridoru*"na eklenebilir. Doğu Akdeniz doğalgazının Güney Gaz Koridoru'nun bir bölümü haline gelebilmesi durumu, ilgili gaz kemerinin jeosiyasi ehemmiyeti ve ticari çekiciliğinin yükselmesine sebebiyet verebileceği gibi, Ankara-Tel-Aviv (Kudüs)-Brüksel üçlüsünün etkileşimini de güçlendirebilecektir. İlgili mevzudaki genel düşünce, Türkiye'de kıymetlendirilecek Leviathan gazının fiyatı Avrupa takas merkezlerindeki piyasa fiyatlarına benzer şekilde spot pazar fiyatlarından meydana gelecek olmasıdır.

Sonuç olarak, İsrail-Türkiye boru hattı, politik ve iktisadi mülahazalar kapsamında Türkiye bakımından çok dikkat çekici bir konuma ulaşabilecektir. Burada altı çizilmesi zorunlu en kayda değer nokta ise, İsrail bakımından denizaltından geçebilecek biricik uygun boru hattının Kıbrıs'ın MEB'inden geçmesidir ki, GKRY, Kıbrıs Sorunu kapsamlı bir şekilde tamamiyle çözüme kavuşturulmadan Türkiye'nin söz konusu rotadan istifade etmesini istememektedir. Buna ek olarak, İsrail'in Avrupa'ya Ankara üzerinden doğalgaz dış satımı 500 kilometrelik bir boru hattının inşasını zorunlu kılmaktadır ki, mevzubahis hat Türkiye'nin güney bölgelerinin üzerinden geçmek suretiyle ülkenin kuzeybatısında bulunacak TANAP'ın yer aldığı dağlık bölgeleri boydan boya aşmış olacaktır. İhtimal dâhilindeki bu hattın maliyeti genel olarak tartışma dışıdır. Bu hattın kârlılığı, 2020'lerde Avrupa'nın doğalgaz boru hattı fiyat aralıkları ve İsrail'in göreceli biçimde ufak miktarlardaki doğalgaz rezervleri çerçevesinde irdelendiğinde durumu tartışmalı kılmaktadır. Fakat bahse konu gelişme Türkiye'nin güney bölgelerinde doğalgaz tüketimi açısından buraya gaz dış satımını devre dışı bırakmamaktadır. Benzer meseleler Kıbrıs gaz boru hattının Türkiye topraklarına erişmesi

---

<sup>32</sup> A.g.e., ss. 290-291.



halinde de geçerliliğini korumaktadır.<sup>33</sup> Adı geçen boru hattı projesinin olası güzergâhı şu şekilde tasarlanmaktadır:

- ❖ Levant Havzası ile Kıbrıs adasının bağlantısını gerçekleştiren 200 kilometre uzunluğa sahip offshore boru hattı,
- ❖ Kıbrıs adasının güneyinden kuzeyine uzanacak 60 kilometre onshore boru hattı,
- ❖ Kıbrıs adasından Mersin'e giden 200 kilometrelik offshore boru hattı,
- ❖ Mersin'den Eskişehir'deki dağıtım terminaline 450 kilometre uzunluğundaki onshore boru hattı,
- ❖ Eskişehir'de Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı bütünleştirilmiş biçimde mevcut güzergâhtan Avrupa'ya doğalgaz taşınmasıdır.<sup>34</sup>

Türkiye kanalıyla rezerv taşınmasının yapılması bağlamında tasarlanan diğer bir proje ise İsrail-Lübnan-Suriye-Türkiye Boru Hattı rotasıdır. İlgili proje kapsamında İsrail'in Leviathan ve Tamar bölgelerindeki kaynaklar Ceyhan'a taşınarak, bu noktada bir terminal yapılması olasıdır. Fakat Suriye'de vuku bulan gelişmeler ve coğrafyanın milletlerarası seviyedeki karışık yapısı hasebiyle İsrail-Türkiye Boru Hattı Projesi çok fazla dillendirilmemektedir. Öte taraftan, Türkiye üzerinden geçecek bir projeye onay verilmesi durumunda, güzergâhlar ve mesafeler/uzunluklar kapsamında çeşitli gelişmeler vuku bulacaktır. Burada vurgulanmak istenen temel mevzu, EastMed projesi ile mukayese edildiğinde Türkiye üzerinden geçen bir projenin neredeyse yarı oranda daha kısa bir rota içermesidir. Netice olarak, boru hattının inşa tutarları ve önümüzdeki yıllarda vuku bulabilecek doğalgaz fiyatları dikkatle incelendiğinde, Türkiye güzergâhı -Doğu Akdeniz Projesi ile karşılaştırıldığında- çok daha fazla avantaj barındıracaktır. Türkiye, petrol ve doğalgaz boru hatları altyapısı açısından zamanla dikkat çekici bir ilerleme sağlamıştır. Türkiye'nin hâlihazırda aktif bulunan 4 adet ham petrol boru hattı ve 7 doğalgaz boru hattı vardır. Buna ilaveten, 2020 senesinin ilk yarısında açılan ve tam kapasiteye eriştiğinde toplam olarak senede 31,5 milyar metreküp transfer potansiyelini barındıran TürkAkım<sup>35</sup> projesi kanalıyla Türkiye enerji taşınması mevzusundaki konumunu

---

<sup>33</sup> Sina Kısacık & Fahri Erenel (2019), "Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak", ss. 56-57; Ozan Örmeci & Sina Kısacık (2020), "Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002–2020)", s. 45.

<sup>34</sup> İsmail Kavaz (2020), "Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları", s. 283.

<sup>35</sup> Türk Akım konusunda lütfen bakınız, Sina Kısacık (2020), "Seçili Vaka Çalışmaları Çerçevesinde 21. Yüzyılda Enerji Güvenliği Meselesinin Temel Parametreleri Hakkında Bir Değerlendirme", içinde *Kritik*

sağlamlaştırmıştır.<sup>36</sup> Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı, hâlihazırda 6 milyar metreküp Türkiye pazarına tahsis edilmek üzere toplam olarak 16 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesini barındırmaktadır. Önümüzdeki senelerde hattın toplam kapasitesinin 31 milyar metreküp düzeyine çıkartılması tasarlanmaktadır.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz'deki konuşlu rezervlerin Avrupa'ya taşınmasına yönelik olarak TANAP<sup>37</sup> ile bütünleştirilmiş şekilde faaliyette bulunan bir projenin devreye alınması makul bir seçenek olacaktır. Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı Projesi ile birinci aşamada 10 milyar metreküp gaz transferinin planlandığı bir durumda mevcut koşullarda faal olan Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı'ndan kapasite yükseltimi yapılmak yoluyla doğalgaz taşınması alanında daha etkin bir biçimde istifade edilmesi hâlihazırdaki toplu durumda daha doğru olacaktır. Diğer taraftan, Doğu Akdeniz rezervlerinin Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı vasıtasıyla Avrupa'ya taşınması hususunda çeşitli meselelerin gündeme gelmesi olasıdır. Bunlardan ilki, Bakü'nün Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı'nın kapasitesinden kendi rezervlerini dış piyasalara aktarmak maksadıyla yararlanmak istemesi olabilir. Böyle bir ihtimal durumunda, Ankara'nın Bakü'yü iknası zorunludur. Buna ek olarak, Anadolu Geçişli Doğalgaz Boru Hattı'nın tehir edilen toplam kapasite artışının daha erkene alınması söz konusu olabilecektir. Bunu sebebi ise, mevcut koşullarda 16 milyar metreküplük kapasiteye haiz ilgili boru hattı Doğu Akdeniz'den tedarik edilecek ek rezervlerle beraber yeterlilik arz etmeyecektir.<sup>38</sup>

**Şekil 5:** *Olası Türkiye-İsrail Doğalgaz Boru Hattı'nın teknik detayları*

---

*Altyapı ve Tesislerin Korunması*, Fahri Erenel & Ebru Caymaz (ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 290-291.

<sup>36</sup> İsmail Kavaz (2020), “Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları”, ss. 284-285.

<sup>37</sup> TANAP konusunda lütfen bakınız, Sina Kısacık (2020), “Chapter 14: Understanding the 21st Century's Specific Eurasian Regional Security and Energy Security Parameters in the Turkish-American Relationship: A Case Study on South Caucasus and Central Asia”, içinde *Historical Examinations and Current Issues in Turkish-American Relations*, Hüseyin Işıksal & Ozan Örmeci (ed.), Berlin: Peter Lang GmbH, ss. 366-371.

<sup>38</sup> İsmail Kavaz (2020), “Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları”, ss. 285-286.



**Erişim Adresi:** <http://www.gazetevatan.com/israil-gazinda-rota-turkiye-910043-ekonomi/>,

**Erişim Tarihi:** 07.09.2020.

Öte yandan, Aralık 2019 sonu itibariyle İsraili yetkililerin, Türkiye üzerinden Avrupa'ya gaz transferi konusunda bir boru hattı yapımı için Ankara ile görüşmeye hazır oldukları yolunda bir iddiada bulunulmuştur. İsrail resmi yayın kuruluşu KAN'ın muhabiri Amichai Stein tarafından sosyal medyadan yapılan bir paylaşımına göre, İsraili yetkililerce, “Eğer Türkiye İsrail gazını Avrupa'ya taşıyacak bir boru hattı inşası konusunda ciddi ise biz müzakereye açığız” mesajı verilmiştir. Buna karşın, ilgili paylaşımında İsrail'in Türkiye üzerinde yapılması olası bir doğalgaz boru hattını, Yunanistan-GKRY ve İtalya üzerinden yapılması tasarlanan boru hattına karşı bir seçenek olarak değerlendirmedeği de iddia edilmiştir. Konu hakkında *Anadolu Ajansı* muhabirinin konuştuğu İsrail Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, mevzu ile ilgili olarak herhangi bir değerlendirme yapmamışlardır. Bu minvalde, İsrail resmi radyosunda daha önce yayımlanan bir haberde ise, Türkiye'nin kendi toprakları vasıtasıyla Avrupa'ya doğalgaz aktarımına yönelik görüşmelere hazır olduğu doğrultusunda İsrail'e mesaj gönderdiği de öne sürülmüştür. İsrail Enerji Bakanı Yuval Steinitz ise, toplam 800 milyar metreküp olarak tahmin edilen Tamar ve Leviathan rezervlerine ilaveten, bu bölgede takriben 2,2 trilyon metreküp doğalgaz kaynağının daha bulunmayı beklendiğine işaret etmiştir.<sup>39</sup>

<sup>39</sup> Turgut Alp Boyraz (2019), “İsrail doğal gaz boru hattı inşası için Türkiye ile müzakerelere hazır' iddiası”, *Anadolu Ajansı*, 17.12.2019, Erişim Tarihi: 07.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-dogal-gaz-boru-hatti-insasi-icin-turkiye-ile-muzakerelere-hazir-iddiasi/1675506>.

Türkiye'nin üstünden geçirilecek bir boru hattına onay verilmesi durumunda, bunun iktisadi yararlarına ilaveten, siyasi bazı yararları da gündeme getirecektir. Doğu Akdeniz coğrafyasında konuşlu doğalgaz rezervlerinin Türkiye kanalıyla Avrupa'ya transfer edilmesinin Ankara-Brüksel ilişkilerine de müspet yansımaları olacaktır. Burada iki unsurun altı çizilmelidir. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin doğalgaz alım-satımında bir geçiş ülkesi pozisyonuna erişmesi neticesinde Avrupa'da enerji arz güvenliğine sağlayacağı yararlar. İkincisi ise, Birlik ülkelerinin Rus doğalgazına karşı yüksek bağımlılıkları tedarikçi ülke farklılaştırmasıyla düşürülebilecektir. Buna ilaveten, Doğu Akdeniz'deki muhtemel ortalıklar Ankara ve Brüksel arasında irtibatların güçlendirilmesine sebebiyet verecek ve iki tarafın uzun vadeli ortaklıklarını devam ettirmelerine yardımcı olacaktır. Ancak Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı Projesi'ne seçenек olan sunulan Türkiye'nin geçiş ülke olma düşüncesi, hâlihazırda bölgedeki GKRY, İsrail ve Mısır gibi aktörler tarafından olumlu görülmemektedir. Bölgede yer alan diğer taraf ülkelerin Türkiye ve KKTC'yi Doğu Akdeniz'de enerji oyununun haricinde bırakmak istediği anlaşılmaktadır. Örneğin, 2019 senesinin başlangıcında Kahire'de Doğu Akdeniz Gaz Forumu toplantısına Akdeniz'e kıyısı bulunan Mısır, GKRY, Yunanistan, İtalya, İsrail, Ürdün ve Filistin'in iştirak etmesi ve Türkiye ve KKTC'nin çağrılmaması bu durumu ispatlamaktadır. İlgili toplantıda, Doğu Akdeniz'deki rezervlerin paylaşılması, üretilmesi ve taşınması benzeri mevzularda dikkat çekici kararlara imza atılırken, coğrafyada stratejik ve mali bakımdan dikkat çekici bir konumda bulunan Türk tarafının etkisiz kılınması siyaseti icra edilmektedir. Buna karşılık olarak, yukarıda belirtilen Türkiye-Libya Deniz Yetki Sınırlarının Sınırlandırılması Mutabakatı, bölgedeki durumu -şimdilik- Türkiye lehine çevirmiştir. Son kertede, Ocak 2020'de yine aynı 7 ülkenin toplanarak Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun resmi olarak tesis edilmesi mevzusunda anlaşmışlardır.<sup>40</sup>

Öte taraftan, Türkiye ile İsrail'in Türkiye'den Avrupa'ya uzanan bir doğalgaz boru hattı projesi için görüşmelere devam ettikleri ifade edilmektedir.<sup>41</sup> Konu hakkında şu değerlendirmelere yer vermek aydınlatıcı olacaktır. İsrail Enstitüsü'nün kurucusu ve Başkanı Dr. Nimrod Goren, bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır: “Ülkeler 2016 ile 1717 arasında,

---

<sup>40</sup> İsmail Kavaz (2020), “Doğu Akdeniz'deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları”, ss. 286-287; Sina Kısacık (2020), “How Will The Existing And Probable Eastern Mediterranean Energy Security Parameters Affect The Eurasian And Aegean Sea Energy Geopolitics In The 21st Century?”, içinde *Ege Jeopolitiği Cilt II*, Hasret Çomak & Burak Şakir Şeker & Dimitrios Ioannidis (ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 1270-1271.

<sup>41</sup> Elif Kurban (2019), “Türkiye ve İsrail Arasında Doğal Gaz İşbirliği Yapılacak!”, *Enerji Portalı*, 18.12.2019, Erişim Tarihi: 07.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.enerjiportali.com/turkiye-ve-israil-arasinda-dogal-gaz-isbirligi-yapilacak/>.

*uzlaşma anlaşmasının ardından, ilişkilerde daha olumlu bir ivmelenme yaşanması durumunda ilerleme kaydedemedi. Türkiye ve İsrail'in şimdi ilerlemesi daha zor olacaktır. Bununla birlikte, iki ülke arasındaki güven ve etkin çalışma ilişkilerini yeniden sağlamak için iyi bir ilk adım elçileri geri göndermek olacaktır. İsrail Türkiye'nin Akdeniz ile ilgili bölgesel gazla ilgili mekanizmalara ve forumlara katılımını dışlamamalı ve daha kapsamlı bölgesel işbirliğinden faydalanmalı.”<sup>42</sup> Aynı konu hakkında bir değerlendirmede bulunan Georgetown Üniversitesi'nden Brenda Shaffer ise, şu analizi yapmıştır: “Türkiye, çok gelişmiş bir altyapı ağına sahip büyük bir gaz pazarıdır. Ankara'yı Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na bu noktaya kadar dâhil etmemek büyük bir hatadır. Kilit bir oyuncu içermiyorsa işbirliği için bir forum olamaz. Umarım bu düzeltilecektir. Washington Türkiye'yi dâhil etmek için onay vermelidir.”<sup>43</sup>*

Bu yöntem, Kıbrıs doğalgazının Avrupa'ya aktarımı bağlamında en makul ve ucuz yöntem olarak belirmesine rağmen 40 seneden bu yana çözüme kavuşturulmayan Kıbrıs Sorunu'ndan ötürü politik yönden olasılık dışıdır. Öte yandan, Lübnan da, birtakım münhasır ekonomik bölgeleri hususunda İsrail ile çatışmalar yaşamaktadır. Buna ek olarak, Kıbrıs adası ölçeğinde GKRY ve Türkiye arasında adanın civarındaki münhasır ekonomik bölgelerin tespiti mevzusunda önemli anlaşmazlıklar yaşanmaktadır.<sup>44</sup> Oslo Barış Enstitüsü'nce ortaya koyulan öngörülerde, Kıbrıs-Atina boru hattının olası tutarının 16 milyar Euro, LNG terminalinin tutarının 10,3 milyar Euro ve Türkiye'ye bağlantısı yapılacak hattın ise muhtemel tutarının 4 milyar Euro olacağı hesaplanmıştır. Aynı Enstitü tarafından yapılan öngörülerde, Kıbrıs'ın mevcut rezervlerinin Yunanistan kanalıyla dünya pazarlarına transferi halinde 44,7 milyar Euro, LNG terminalinden ihracı halinde 41,1 milyar Euro ve Türkiye kanalıyla yapılacak dış satım halinde ise 56,8 milyar Euro net gelir elde edilebileceği hesaplanmıştır. İlgili koşulda Türkiye'yi oyun dışı bırakan projelerin yüksek tutarı, hem GKRY'nin, hem de Yunanistan'ın tecrübe ettiği finansal krizlere ek olarak 12,1-15,7 milyar Euro arasındaki kazanç kaybı hesaplaması Lefkoşa'nın elini kolunu bağlamaktadır. Doğu Akdeniz doğalgazının transferi hususunda en mantıklı ve ekonomik seçenek, hiç tartışmasız Türkiye-İsrail Boru Hattı'dır. Fakat 2016 senesinden sonra iki ülke arasında bu konuda ciddi görüşmeler gerçekleştirilmesine rağmen, Ankara ve Tel-Aviv (Kudüs) arasında Filistin (Kudüs'ün ABD

---

<sup>42</sup> A.g.e.

<sup>43</sup> A.g.e.

<sup>44</sup> Ozan Örmeci & Sina Kısacık (2020), “Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002–2020)”, ss. 37-38.

tarafından İsrail'in başkenti ilan edilmesi ve bu bağlamda yaşanan gerginlikler) merkezli anlaşmazlıklar, sosyal gerilimler ve siyasi riskler ekonomik mantığı gölgeleyebilecektir.<sup>45</sup>

### **3. Doğu Akdeniz'in Türkiye Açısından Önemi ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları**

#### **3.1. Doğu Akdeniz ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği**

Doğu Akdeniz bölgesi, son yıllarda yaşanan gelişmeler öncesinde de Türkiye açısından tarihsel mirasa dayanan büyük öneme sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de yaşanan büyük güçler arasındaki Doğu Akdeniz'i kontrol etme yarışları, 21. yüzyılda da farklı boyutlara evrilerek devam etmiştir. Türk-Yunan ilişkilerinde çözümsüz kalan uluslararası hukuka dayalı sorunlar, Kıbrıs Sorunu, Yunanistan'ın 12 mil iddiası gibi kriz gündemleri nedeniyle, Türkiye, her daim Ege ve Doğu Akdeniz'deki egemenlik haklarını önemsemiş ve kendi jeopolitik konumunun getirdiği risklerin de farkında olarak hareket etmiştir. Bu bağlamda, Kıbrıs, Türkiye açısından hem adada yaşayan Türk halkı ile arasındaki tarihsel bağlar ve onların haklarının savunucusu olma açısından, hem de adanın konumu ve Türkiye'nin açık denizlere çıkışı açısından sadece bir toprak parçasından çok daha önemli stratejik konuma ve anlama sahiptir. Bu noktada, Türkiye'nin ulusal güvenliği ve ekonomisi açısından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adasının neden önemli olduğu aşağıdaki şekilde değerlendirilebilir:<sup>46</sup>

- GKRY'de konumlandırılması olası askeri kuvvetler ve füze sistemleri Anadolu'yu ve güney sahillerimizi hedef alabilir.
- Kıbrıs, özellikle deniz ve hava güvenliği açısından önem taşımakta ve bu anlamda bir harekât üssü özelliğine sahip durumdadır.
- Türkiye açısından Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki adaları vasıtasıyla kuşatılması sonucunda güneyden Akdeniz'e çıkışı ve stratejik savunma anlamında rol oynamaktadır.
- Ortadoğu'daki önemli petrol sahalarına yakınlığı nedeniyle hem ekonomik, hem de enerji güvenliği açısından stratejik bir öneme sahiptir.
- Kıbrıs, aynı zamanda Türkiye için deniz bağlantıları anlamında bir kapı görevi üstlenmektedir.

---

<sup>45</sup> A.g.e. , ss. 44-46.

<sup>46</sup> Pınar Akarçay & Gökhan Ak (2018), "Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoekonomik Önem ve Gelişmeler", *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 5(1), ss. 147-148.

- Türkiye, adanın KKTC tarafında yaşayan Türk nüfusu ile milli ve tarihi bağlardan kaynaklanan ve bu nüfusun yaşam hakkı, temel hak ve özgürlüklerini korumak üzere bir misyon üstlenmektedir.

- Bölgede yeni keşfedilen enerji kaynakları sonucunda Kıbrıs'ın çevresinde toplam dört önemli enerji sahasının varlığından söz edilebilir. Bu durum, bölgenin ekonomik açıdan değerini de arttırmaktadır.

Son dönemde yeni hidrokarbon kaynaklarının keşfi, Doğu Akdeniz'in uluslararası alandaki önemini daha da arttırmış olsa da, Türkiye açısından öncelikli önemi ulusal güvenliğine olan direkt etkisinden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber, elbette en uzun kıyı şeridine sahip olan ülke olarak Türkiye de bölgedeki kaynakların paylaşımında hak sahibidir ve bu doğrultuda uluslararası hukuktan doğan haklarını kullanmak istemektedir.

### **3.1.1. Türk Dış Politikasında Doğu Akdeniz'in Yeri**

2000'li yılların başından itibaren bölgede hidrokarbon kaynaklarının varlığının gündeme gelmesi ile yaşanan hızlı gelişmeler ve Türkiye'yi dışarıda bırakan ittifaklar nedeniyle, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adası, Türk dış politikasında yeniden önemli bir gündem maddesi olarak en üst sıralarda yerini almış ve özellikle bölgesel güçlerle ilişkilerinde belirleyici olmuştur.

#### **3.1.1.1. Türkiye-İsrail İlişkileri**

2000'li yıllardan itibaren Türk Dış Politikası'nda meydana gelen değişimler, İsrail ile ilişkilerde bazı kırılma noktaları oluşturmuştur. Türkiye'nin bölgesel güç olma yönündeki hedefine yönelik eski Osmanlı coğrafyasındaki ülkeleri kendi tehdit algısından çıkararak onlarla yakın ilişkiler geliştirmek istemesi sonucunda, İsrail ile ilişkilerinin temelini oluşturan Ortadoğu kaynaklı ortak tehdit anlayışı ve stratejik işbirliği ortadan kalkmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak, İsrail'de aşırı sağcı partilerin koalisyonlar yoluyla iktidara gelmesi neticesinde, Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gerilim tırmanmıştır. Arap Baharı'nın öncesinde Türkiye'nin Suriye, İran ve Filistin ile yakın ilişkiler geliştirme çabaları ise, zaman zaman İsrail'in bu durumu kendi ulusal güvenliği açısından tehdit olarak görmesine neden olmuş ve ilişkilerde yön değişikliği ile sonuçlanmıştır.

Buna istinaden, giderek daha da olumsuz bir görünüm kazanan Türkiye-İsrail ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası ise, “*alçak koltuk krizi*” olarak bilinen ve Türkiye'nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol'a kameralar önünde gerçekleşen diplomatik nezaketsizlik olmuştur. 2009 Davos Zirvesi'nde dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'i eleştirdiği “*one minute*” krizi ise, tüm dünyanın gözleri

önünde gerçekleşmiş ve gerginliğin dozunun ne denli arttığını göstermiştir. Bunların da ötesinde, 31 Mayıs 2010 tarihinde Türk hükümetine yakın bir kuruluş olan İHH tarafından gönderilen -İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ambargoyu protesto amaçlı- yardım gemisi Mavi Marmara'nın İsrail askerlerince saldırıya uğraması ve gemideki Türk vatandaşlarının hayatını kaybetmesi sonucunda, ilişkilerde önemli bir kopuş gerçekleşmiştir. Bu gelişmeye istinaden Türkiye'nin ilişkilerin normalleşmesi adına gündeme getirdiği İsrail'in resmi olarak özür dilemesi, ölenlerin ailelerine tazminat ödenmesi ve Gazze ablukasının kaldırılması gibi talepler ise, İsrail tarafından ilk başta olumlu karşılanmamıştır.

Arap Baharı sürecinde yaşanan iktidar değişimlerini takiben Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesi, Türkiye'nin Mısır'la yakınlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin kendisine benzer politikalar izleyen Katar ile de iyi ilişkiler geliştirmesini, İsrail, özellikle Suriye sınırından kendisine yönelebilecek olası bir tehdit kapsamında değerlendirmiş ve bölgede oluşması muhtemel Türkiye-Mısır-Katar işbirliğinden rahatsız olmuştur. İsrail'in sanayisinin giderek büyümesi, ekonomik gelişmeler ve savunma sistemleri, yıldan yıla enerji ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bu sebeple, enerji temini noktasında İsrail açısından alternatifler ilişkilerinin pek de iyi olmadığı komşularından oluşmaktadır. Dolayısıyla, sürekli ve sürdürülebilir enerji temini ve enerji yollarına dair güvenliğin sağlanması, İsrail'in öncelikleri arasında yer almaktadır.

İsrail'in enerji politikaları açısından hedefleri şu şekilde sıralanabilir:<sup>47</sup>

- Enerji arz güvenliğinin sağlanması ve arz çeşitliliğinin artırılması,
- Petrol ve doğalgaz rezervlerinin artırılması,
- Enerji altyapısının iyileştirilerek sanayide kullanılması ve çevresel kirlilik faktörlerinin azaltılması,
- Enerji sistemlerine dair araştırma ve geliştirmenin teşvik edilmesi.

Enerji politikaları açısından, İsrail, Yunanistan, GKRY ve Mısır'ı kendisine yakın görmektedir. 2012 yılı Kasım ayında ilk olarak Yunanistan ve GKRY ile anlaşma imzalanmış ve bu anlaşma ile Kıbrıs ve İsrail açıklarındaki gazın Yunanistan'a sevk edilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu anlaşma sayesinde Doğu Akdeniz enerji koridoru daha fazla dikkat çekmeye ve bölgesel çoklu işbirliklerinin artmasına neden olmuştur. Böylece Eastmed Boru Hattı'nın detayları şekillenmeye başlamış ve bu gelişmeler Türkiye'yi rahatsız etmiştir.

---

<sup>47</sup> Ömer Fuad Kahraman (2019), "Doğu Akdeniz Enerji Sarmalını İsrail Enerji Politikaları Penceresinden Değerlendirmek", *Middle Eastern Studies*, s. 427.



**Şekil 6:** Kasım 2019 tarihli Türkiye-Libya Anlaşması'na göre doğalgaz arama bölgesi



**Erişim Adresi:** <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50973890>, **Erişim Tarihi:** 05.09.2020.

İkili ilişkilerde yaşanan olumsuzluklar sonucunda, ABD-İsrail ve Türkiye'nin katılımıyla her yıl Doğu Akdeniz'de gerçekleştirilen Güvenilir Deniz Kızı Tatbikatı, Mavi Marmara olayından sonra devam ettirilmemiştir. Ayrıca, Türkiye, İsrail doğalgazı için hem bir pazar, hem de Avrupa pazarına yakınlığı nedeniyle çıkış noktası pozisyonunda olsa da, ilgili proje rafa kaldırılarak Türkiye'nin yerine Mısır ve GKRY ile yakın ilişkiler kurulmuştur.<sup>48</sup>

Uzun bir gerilim döneminden sonra Haziran 2016'da iki ülke arasında normalleşme anlaşması imzalanmış; ancak bölgedeki gerginlikler ve Ortadoğu'da yaşanan hızlı gelişmeler sebebiyle ilişkiler eski olumlu havasına kavuşamamıştır. Ocak 2019'da Mısır, İsrail, Yunanistan, Filistin, Ürdün, İtalya ve GKRY'nin katılımıyla Kahire'de kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nda Türkiye'nin dışarda bırakılması da, ilişkilerde yeni bir gerilim hattı yaratmıştır. Her iki ülkenin de iç kamuoyunda karşılıklı karşıtlık söylemlerinin artması olumsuz havanın güçlenmesine neden olmuştur. Forum'un tüm kıyıdaş ülkelere açık olduğunu belirten Mısır Petrol ve Madeni Kaynaklar Bakanı Tarık el Molla'ya karşılık olarak, İsrail basınında bu

<sup>48</sup> Mehmet Cem Demirci (2019), "Doğu Akdeniz'de doğalgaz bilmecesi, bölgede kilit ülke Mısır", *Euronews*, 02.12.2019, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd>.

oluşumun Türkiye karşıtı ve Türkiye'nin bölgedeki etkisini sınırlandırmaya yönelik bir yapılanma olduğuna dair çıkan haberler de bu süreçte gündeme gelmiştir.<sup>49</sup>

Tüm bu süreçsel gelişmeler sonucunda, 2020 yılında Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının paylaşımı üzerinden oluşan gerilim diplomasi dilinden askeri alana evrilmiştir. Konuya dâhil olan aktörler arasında uzlaşma zemini sağlanamaması, oluşan gerginliğin bir sıcak çatışmaya dönüşüp dönüşmeyeceği yönünde belirsizlik yaratmıştır. Özellikle Türkiye ve Yunanistan arasında oluşan askeri gerilim üzerinden diğer aktörlerin Yunanistan ile yaptıkları anlaşmalara paralel Türkiye karşıtı söylemleri devam etmektedir. İsrail de, bu yöndeki politikasını sürdürmektedir. Türkiye'nin kendi MEB alanları dâhilinde gerçekleştirdiği sismik araştırmalar ve beraberinde bölgeye savunma amaçlı donanma unsurlarını göndermesi dikkat çekmektedir. Bunun üzerine, İsrail'in Atina Büyükelçiliği'nin konuyla ilgili yaptığı açıklamada kendilerinin Doğu Akdeniz'de yaşanan gerilimi yakından takip ettiklerini, deniz bölgelerinde ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) sınırlandırmasında Yunanistan'a tam destek ve dayanışma göstereceklerini ifade etmiştir.<sup>50</sup>

### 3.1.1.2. Türkiye-Libya İlişkileri

Libya'da, Arap Baharı sürecinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda Muammer Kaddafi'nin devrilmesiyle başlayan süreçte, 2014 yılında yapılan seçimler sonucunda da istikrar sağlanamamış ve ülkede iki farklı siyasi yapı ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi Birleşmiş Milletler tarafından tanınan Fayiz es-Serrac'ın öncülük ettiği Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH), diğeri ise Tobruk Meclisi'nin desteğini arkasına alan General Halife Hafter güçleridir.

Kaddafi sonrasında ülkede bu iki taraf arasında giderek sertleşen rekabet, uluslararası aktörlerin de konuya dâhil olması ile içinden çıkılmaz bir noktaya gelmiştir. Özellikle Doğu Akdeniz bölgesinde yeni kaynakların keşfi ve bunların paylaşımına dair yaşanan anlaşmazlıklar da Libya'nın önemini arttırmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye ile Libya arasında, Libya'daki UMH ile arasında yapılan ikili görüşmeler neticesinde, 27 Kasım 2019 tarihinde Güvenlik ve Askeri İşbirliği Mutabakatı ve Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Bu gelişme, Doğu Akdeniz'deki ülkelerde ve uluslararası aktörlerde büyük yankı uyandırmış ve anlaşma

<sup>49</sup> Haydar Oruç (2019), "Doğu Akdeniz'deki son gelişmeler sonrası Türkiye-İsrail ilişkileri", *Anadolu Ajansı*, 19.12.2019, Erişim Tarihi: 01.09.2020 Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-deki-son-gelismeler-sonrasi-turkiye-israil-iliskileri/1678373>.

<sup>50</sup> *Haber7* (2020), "Doğu Akdeniz'de Türkiye-Yunanistan Krizi! İsrail sessizliğini bozdu, ilk açıklama", 12.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.haber7.com/dunya/haber/3003257-dogu-akdenizde-turkiye-yunanistan-krizi-israil-sessizligini-bozdu-ilk-aciklama>.

Türkiye karşıtı çevrelerce “uluslararası hukuka aykırı” olarak değerlendirilmiştir. Ancak Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, taraflar açısından uluslararası hukuka uygun olarak Akdeniz’deki egemenlik haklarının ve yetkilerinin adil bir şekilde değerlendirildiği ve 18,6 mil uzunluğunda bir sınır çizgisi üzerinden kıta sahanlıklarının ve münhasır ekonomik bölgelerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu anlaşma ile Türkiye’nin amacı, özellikle 2000’li yılların başından bu yana bölgede GKRY ve Yunanistan’ın arkasında kümelenen kendisine karşıt yöndeki ittifakların etki alanını azaltmak olmuştur. Bunu takiben, Yunanistan Libya’nın Atina Büyükelçisi’ni istenmeyen adam ilan ederek anlaşmaya tepkisini ortaya koymuştur.<sup>51</sup>

Anlaşma ile tepkiler henüz sıcaklığını korurken, bir diğer gelişme de Libya UMH’nin çağrısı üzerine Türkiye’nin 2 Ocak 2020 tarihinde Libya’ya asker gönderme tezkeresinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde onaylanması olmuştur. Tezkerenin içeriğinde Türk askerinin nerede bulunacağı, görev ve yetkilerinin kapsamı net olarak belirtilmemiş olsa da, asker gönderilmesinin amacı hava savunma sistemi ve eğitim amaçlı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca tezkerenin ana metninde Libya’daki iç savaşın Türkiye açısından güvenlik riski yarattığı ve milli çıkarlarına tehdit oluşturduğu ve Libya’da barış ve istikrarın yeniden oluşturulmasının ana hedef olduğu belirtilmiştir. Tezkere, uluslararası anlaşmalar dışında kara sınırı olmayan bir ülkeye Türkiye’nin ilk kez asker göndermesi açısından da önem taşımaktadır.

Türkiye iç siyasetinde de farklı değerlendirmelere sebep olan bu gelişme, uluslararası kamuoyunda ise bölgede Türkiye’nin diplomasiden uzaklaşarak askeri güce odaklanacağı yönünde bir algı yaratmıştır. Ancak uluslararası hukuk dâhilinde, devletler, gerekli durumlarda başka devletlerden askeri yardım talep edebilirler ve başka devletlerin talepte bulunan devlete askeri kuvvet göndermesi “*davet üzerine müdahale*” olarak adlandırılır. Bu bağlamda, Türkiye’nin Libya UMH’nin talebine istinaden asker gönderiminde bulunması uluslararası hukuka uygundur.<sup>52</sup> Türkiye’nin asker göndermesine yönelik bir diğer iddia da, bunun BM kararlarına aykırı olduğu yönündedir. Oysaki BM’in 2011 yılında aldığı Libya’ya yönelik 1970 sayılı ambargo kararı, 26 Şubat 2011 tarihinde Kaddafi rejiminin muhaliflere yaptığı iddia edilen insan haklarına aykırı müdahalelerinin önlenmesi amacı ile alınmıştır. Buna ek olarak, 17 Mart 2011 tarihinde de Güvenlik Konseyi 1973 sayılı kararınca Libya

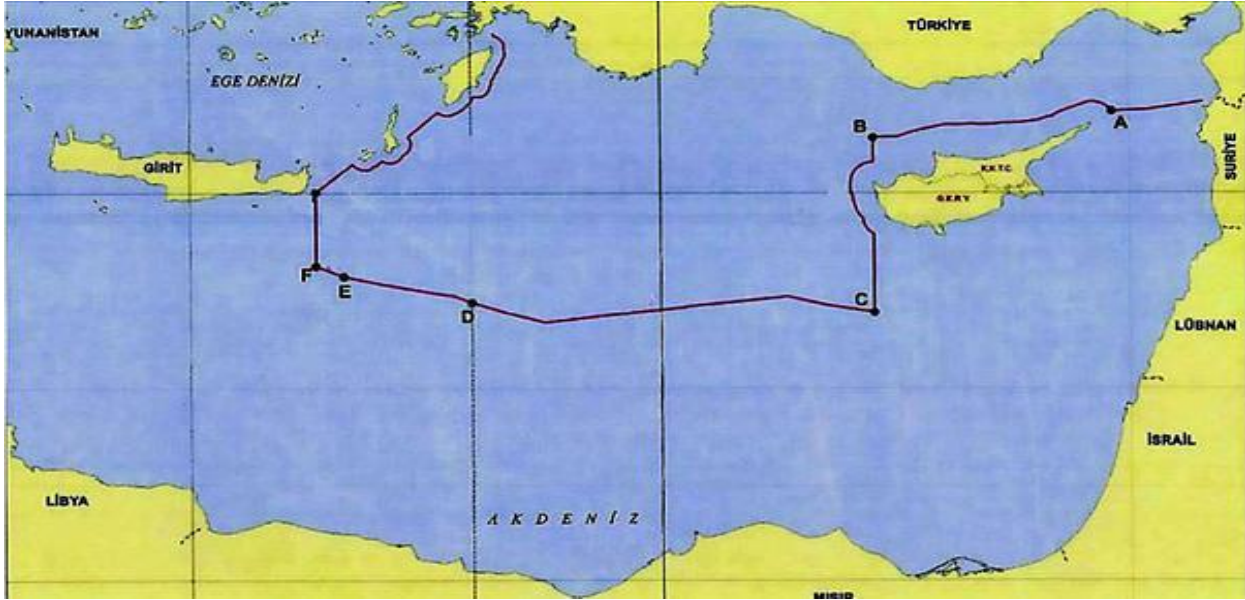
---

<sup>51</sup> Gamze Helvacıköylü (2020), “Libya Satrancında Yeni Hamle: Mısır’ın Askeri Müdahale Çıkışı Türkiye’ye Mesaj Mı?”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 27.06.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2020/06/27/libya-satrancinda-yeni-hamle-misirin-askeri-mudahale-cikisi-turkiyeye-mesaj-mi/>.

<sup>52</sup> A.g.e.

üzerinde uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Bu nedenle, BM'in aldığı kararlar bakımından da Türkiye'nin Libya'ya asker göndermesi herhangi bir ihlal unsuru içermemektedir.<sup>53</sup>

**Şekil 7:** Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığınca ilan edilen Aralık 2019 tarihli Türkiye-Libya sınırı



**Erişim Adresi:** <https://tr.euronews.com/2019/12/06/disisleri-bakanligi-turkiye-libya-sinirini-gosteren-yeni-anlasmanin-haritasini-paylasti>, **Erişim Tarihi:** 05.09.2020.

Libya'da Türk askeri varlığının ve desteğinin bir yansıması olarak, UMH askeri anlamda önemli başarılar elde etmeye başlamıştır. Özellikle stratejik konuma ve öneme sahip olan Vatiyye Hava Üssü'nün kontrolünün Haziran 2020'de UMH güçlerine geçmesi, çatışmanın seyri açısından önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Bu gelişme ile beraber, Türkiye'nin Vatiyye Hava Üssü ve Misrata Deniz Üssü'nün kullanımına dair UMH ile görüştüğü gündeme yansımıştır. Belirtilen üslerde Türk askeri varlığının bulunması, Türkiye'nin Doğu Akdeniz stratejisi ve varlığı açısından bölgedeki diğer aktörlere kıyasla avantaj kazanmasını sağlaması açısından önem taşımaktadır. Ancak gelişmeleri yakından takip eden ve Hafter güçlerini destekleyen bölgesel aktörlerden biri olan Mısır, UMH'nin elde ettiği başarılar üzerine taraflara ateşkes yapmaları konusunda çağrıda bulunmuştur. Bu çağrıyla yaptığı açıklamada değerlendiren Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ise, Mısır'ın bu çağrısını samimi bulmadığını ve bunun “ölü doğmuş bir çağrı” olduğunu ifade etmiştir. Bu açıklamanın temelinde, tarafların Ocak 2020 tarihinde Moskova'da bir araya gelerek Rusya

<sup>53</sup> A.g.e.

ve Türkiye'nin desteği ile oluşturdukları metnin Hafter tarafından imzalanmayarak çatışmaların devam etmesi bulunmaktadır.<sup>54</sup>

Doğu Akdeniz'de sismik aramalar ve sondaj faaliyetleri kapsamında yaşanan gerilim ile beraber Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşma daha da önemli hale gelmiştir. Ancak bölgenin her an yeni bir sıcak gelişmeye açık olması ve askeri tehdit algısının artması neticesinde şu anda Libya cephesinde çoklu müzakerelerin yapıldığı belirtilebilir. Nitekim Mısır Devlet Başkanı Abdülfettah el Sisi'nin UMH güçlerinin Sirte ve Sirte'nin güneyinde bulunan El Cufra hava üssünün ele geçirilmesini, kendilerinin kırmızıçizgisi ilan ederek Libya'ya askeri müdahale sinyali vermesi üzerine, şu sıralar tarafların bölgede yoğun askeri yığınak yaptığı uluslararası kamuoyunun gündemindedir. Mısır Devlet Başkanı'nın bu açıklaması, uluslararası gündemde Türkiye ve Mısır arasında olası bir askeri çatışmanın mümkün olup olmadığı yönünde yer almıştır. Ancak son dönemde Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler nedeniyle bu gündemin yerini olası bir Türk-Yunan sıcak çatışmasına bıraktığı söylenebilir.

### **3.1.1.3. Türkiye-Mısır İlişkileri**

Türkiye-Mısır ilişkilerinde büyük dönüşümü belirleyen unsur, Arap Baharı olarak karşımıza çıkmaktadır. 2011 Mısır Devrimi sonrasında, 2013 yılında Mısır'da yaşanan askeri darbeyi takiben yönetim el değiştirmiş ve halk tarafından demokratik şekilde seçilen ilk Devlet Başkanı olan Muhammed Mursi'nin yerine General Sisi iktidara gelmiştir. Türkiye, iyi ilişkilerinin bulunduğu ve Müslüman Kardeşler destekli Mursi'nin askeri darbe ile yönetimden indirilmesine sert tepki göstermiş ve söylemlerinde ağır eleştirilere yer vermiştir. 3 Temmuz 2013 tarihinde gerçekleşen askeri darbeden sonra, Türkiye-Mısır ilişkilerinde yaşanan gerilimin devamında ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. İlişkilerin normalleşmesi adına, Suudi Arabistan Kralı Selman, her iki tarafla da görüşerek birtakım arabuluculuk çabaları göstermiştir. Bu gelişmeleri takiben, İstanbul'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı Zirvesi'ne Mısır Dışişleri Bakanı Sami Şükrü de katılım göstermiş ve burada kısa bir konuşma yapıp ülkesine geri dönmüştür. Ancak bu olay sonrasında beklenen yumuşama gerçekleşmemiş ve özellikle Mursi hakkında verilen idam kararı, siyasi ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur. Dönemin Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım, siyasi ilişkilerdeki gerilime karşın, özellikle ekonomik alanda işadamlarının ve yatırımcıların faaliyetlerinin durmasının beklenmediğini ve bu konudaki gelişmelerin siyasi ilişkilerde normalleşmeye hızlandırıcı etki yaratacağını belirtmiştir. Yıldırım tarafından yapılan bu açıklama, Mısır tarafından da olumlu karşılanmıştır. Mısır Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ahmed Ebu Zeyd,

---

<sup>54</sup> A.g.e.

ilişkilerin normalleşmesi ve iyileşmesi için 30 Haziran 2013 tarihinde yapılan devrim ile değişen iktidarın Mısır halkının iradesinin bir sonucu olduğunun kabul edilmesinin gerektiğini vurgulamıştır.<sup>55</sup>

Arap Baharı sonucunda ikili ilişkilerin bozulması, Doğu Akdeniz’de başlayan rekabetle beraber tarafların farklı saflara dâhil olmalarına neden olmuştur. İlk olarak 2003 yılında GKRY ile MEB sınırlandırma anlaşmasını imzalayarak, Mısır, bölgede kilit bir ülke konumuna gelmiştir. Bunun nedeni, Mısır’ın Doğu Akdeniz’de en uzun sahil şeridinde sahip olan ikinci ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Mısır ile iyi ilişkiler kapsamında MEB sınırlandırma anlaşması imzalanması, Türk Dış Politikası’nın öncelikli bir maddesi haline gelmiş ve buradaki temel yaklaşım en uzun sahil şeridinde sahip iki ülkenin dışında kaldığı diğer anlaşmaların uluslararası hukuka aykırı olacağı şeklinde olmuştur. Özellikle kendi doğalgaz piyasasındaki işleyişe dair 2018 yılında yaptığı değişiklikleri takiben Mısır, bölgede doğalgaz dağıtımında önemli bir konuma gelmiştir. İsrail ile Mısır arasında yapılan anlaşma doğrultusunda, İsrail’in 10 yıl boyunca Mısır’a doğalgaz satması ve Mısır’ın kendi iç piyasasından artan kısmı ihraç etmesi öngörülmüştür.<sup>56</sup>

Türkiye ve Mısır arasında diplomatik ilişkilerde yaşanan gerilimin, ekonomik alandaki rekabet tarafından tetiklendiği gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır. Mısır, doğalgaz transfer noktası olma açısından Türkiye’yi kendisine rakip olarak görmektedir. Gerek Türkiye’nin coğrafi konumu, gerekse farklı doğalgaz boru hattı projelerinde yer alması bakımından Türkiye’nin bu konularda öne çıkan bir ülke olması, Mısır açısından bir dezavantaj yaratmaktadır. Ancak öte yandan, Süveyş Kanalı, Mısır’ın Dumyat şehrinde bulunan yüksek kapasiteye sahip doğalgaz sıvılaştırma platformlarının bulunması ve İsrail-Mısır doğalgaz boru hattı da Mısır’ın avantajlı olduğu noktalardır. Bu nedenle, tarafların Doğu Akdeniz’deki kaynakların paylaşımı noktasından farklı çıkarılara sahip olması gerilimin temel nedenini oluşturmaktadır.<sup>57</sup> İsrail ve Yunanistan ile yakın ilişkiler geliştiren Mısır, Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin faaliyetlerine ilişkin olumsuz değerlendirmelerde bulunmaktadır. Türkiye’nin yayınlamış olduğu Navtex’e ilişkin olarak, Mısır, Nextex’in 8. maddesine referansta

---

<sup>55</sup> *Siyaset Dergisi* (2015), “Türkiye-Mısır İlişkileri”, Erişim Tarihi: 04.09.2020 Erişim Adresi: <http://siyasetdergisi.com.tr/turkiye-misir-iliskileri/#prettyphoto/0/>.

<sup>56</sup> Mehmet Cem Demirci (2019), “Doğu Akdeniz’de doğalgaz bilmecesi, bölgede kilit ülke Mısır”, *Euronews*, 02.12.2019, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd>

<sup>57</sup> Abdullah Aydoğan Kalabalık (2019), “Doğu Akdeniz rekabetinde Mısır’ın konumu”, *Yeni Şafak*, 09.09.2019, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/hayat/dogu-akdeniz-rekabetinde-misirin-konumu-3497805>.

bulunarak, bunun kendi egemenlik haklarına ihlal ve saldırı olduğu yönünde bir açıklama yapmıştır.<sup>58</sup>

Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gerilmesi üzerine, Almanya'nın arabulucu olması neticesinde, Türkiye, sismik faaliyetlerine yaklaşık bir aylık bir dönem için ara verdiğini açıklamış; ancak olumlu yönde gelişmelerin olmaması ve müzakere zemininin oluşturulamaması üzerine faaliyetlerine yeniden başlamıştır. Aradan geçen bu zaman diliminde ise, Mısır ve Yunanistan arasında yeni bir anlaşma yapılmıştır. Mısır Dışişleri Bakanı Sami Şükrü tarafından bu anlaşmanın amacı, her iki ülkenin de münhasır ekonomik bölgelerindeki mevcut bulunan kaynakların, özellikle petrol ve doğalgaz rezervlerinin kullanımını en üst seviyeye çıkarmaya imkân sağlaması olarak tanımlanmıştır. Benzer şekilde, Yunanistan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias da, anlaşmanın uluslararası hukuka uygun olarak, iyi komşuluk ilişkilerine saygı duyan ve bölgesel güvenlik ve istikrara katkı sağlayan yönüne vurguda bulunmuştur. Bu gelişme üzerine T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada ise, iki ülkenin arasında deniz sınırı bulunmamasından hareketle anlaşmanın geçersiz olduğu ve hatta belirtilen alanın BM'ye bildirilen Türk kıta sahanlığı içerisinde kaldığı vurgulanmıştır.<sup>59</sup> Mısır ile Yunanistan arasındaki anlaşmada dikkat çeken bir nokta ise, Meis adasının kapsam-dışı bırakılmasıdır. Buna göre, Mısır'ın Türkiye ile yeterince ihtilaf noktası varken, bir de Türk-Yunan ilişkilerindeki sorunlara dâhil olmak istemediği düşünülebilir. Bir diğer bakış açısı da, Mısır'ın bunu Türkiye'ye bir mesaj vermek amacıyla ve ilişkilerde diyalog kapısının açık olduğunu göstermek istediği şeklinde değerlendirilebilir.

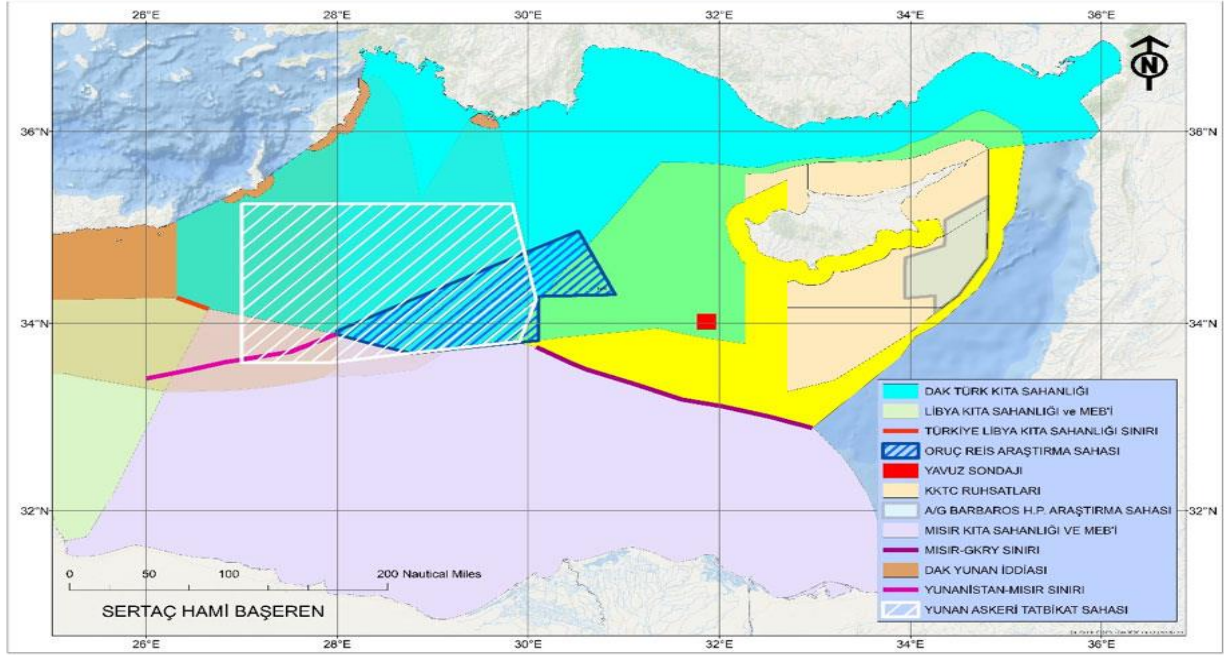
**Şekil 8: Doğu Akdeniz bölgesindeki Deniz Yetki Alanları anlaşmazlıkları**

---

<sup>58</sup> *Birgün* (2020), "Mısır: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de yapacağı araştırma haklarımızı ihlal eder", 02.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.birgun.net/haber/misir-turkiye-nin-dogu-akdeniz-de-yapacagi-arastirma-haklarimizi-ihlal-eder-310466>.

<sup>59</sup> *Sözcü* (2020), "Mısır ve Yunanistan'dan yeni Doğu Akdeniz anlaşması!", 06.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/misir-ve-yunanistandan-yeni-dogu-akdeniz-anlasmasi-5973932/>.

## DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANI UYUŞMAZLIKLARI



**Erişim Adresi:** <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/misir-yunanistan-anlasmasi-ve-turkiye-nin-dogu-akdeniz-deki-uygulamalari/1953584>, **Erişim Tarihi:** 05.09.2020.

### 3.1.1.4. Türkiye-K.K.T.C/Yunanistan-GKRY İlişkileri

1990'lı yıllarda Sismik MTA gemisi, kıta sahanlığı, Kardak krizi ve Öcalan krizi gibi gündemlerle gerilen Türk-Yunan ilişkileri, 1999 yılında Türkiye'de yaşanan deprem sonrasında halklar arasında gelişen “*deprem diplomasisi*” ile bir yakınlaşma sürecine girmiştir. Bu yakınlaşma ile üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiş, koordinasyon sağlanmış ve siyasi diyalog ve işbirliği odaklı bir döneme girilmiştir. Dönemin Yunanistan Başbakanı Yorgo Papandreou ve Türkiye Başbakanı Erdoğan tarafından Ekim 2009'da başlatılan mektup teatisi doğrultusunda Türkiye-Yunanistan Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi kurulmuş ve ilk toplantı kapsamında üst düzeyde gerçekleştirilen 14-15 Mayıs 2010 tarihli Atina ziyaretinde pek çok konuda imzalanan belgeler ile ilişkilerde ortaklık boyutuna geçilmiştir. Bu olumlu çerçevede üst düzey ziyaretlerin sıklığı artmış ve yine 21-22 Ekim 2010 tarihlerinde dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Atina'daki Akdeniz İklim Değişikliği Girişimi Toplantısı'na katılmıştır. Buna karşılık, dönemin Yunanistan Başbakanı Papandreou da 6-7 Ocak 2011'de Erzurum'da düzenlenen III. Büyükelçiler Konferansı'na katılım göstermiştir.<sup>60</sup> Siyasi diyaloglar Türk-Yunan ilişkilerinde bu seviyede devam ederken, Kıbrıs özelinde iki ülke arasındaki sorun devam etmiştir. Kıbrıs'ın AB üyeliği ve Annan Planı gibi maddeler

<sup>60</sup> Tuncay Babalı (2014), “2000’lerde Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Türk Azınlığın Durumu Gelmeyen Bahar”, içinde *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler*, Yeliz Okay (ed.), İstanbul: Doğu Kitapevi, s. 299.



Türk ve Yunan gündemlerini uzun süre meşgul ederken, bir yandan da Doğu Akdeniz’de başlayan gelişmeler zinciri içerisinde ilişkilerdeki gerilim 1990’lardakine benzer şekilde tırmanmaya başlamıştır.

2000’li yıllarda Doğu Akdeniz ile ilgili GKRY’nin başlattığı ittifaklar silsilesine dek, bölgedeki kaynakların kullanılmaması yönündeki teamül çerçevesinde Kıbrıs Sorunu çözümlene dek kaynakların kullanılmaması ve çözüldükten sonra da hakkaniyet ilkesi gereğince paylaşılması öngörülmekteydi. Ancak Rum yönetiminin attığı adımlar, Kıbrıs Sorunu’nun karadan denize taşınmasına neden olmuştur. 2004 yılında AB üyeliği Kıbrıs Cumhuriyeti adı ile gerçekleşen GKRY, adanın kuzey tarafındaki KKTC’yi ve Türkiye’nin haklarını tamamen yok sayarak bir dizi anlaşmalara imza atmıştır. Rumlar, 1990’lı yıllarda bölgede hidrokarbon kaynaklarının varlığını öğrenmiş ve 2000’li yılların başlarında hızlı adımlar atarak bölgede söz sahibi olmayı hedeflemiştir. GKRY, Mısır ile Şubat 2003’te, Lübnan ile Ocak 2007’de ve İsrail ile Aralık 2010’da MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. Türkiye ise, bu tezlere GKRY’nin adayı tek başına temsil etmediği gerekçesi ile karşı çıkmış ve bunların geçersiz olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, Ankara, 2 Mart 2004 tarihinde BM nezdinde verdiği 2004/Turkuno DT/4739 sayılı notada, Mısır ile GKRY arasındaki anlaşmayı tanımadığını ve belirtilen anlaşmanın Türkiye’nin olası MEB sınırları arasındaki alanı kapsadığını uluslararası topluma beyan etmiştir.<sup>61</sup> Bu noktada vurgulanmalıdır ki, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) kapsamında, ada devletlerinin kendi istekleri doğrultusunda ve diğer sahildevletleri hak ve çıkarlarını dikkate almaksızın MEB sınırlandırması yapması uluslararası hukuka aykırıdır. Çünkü adaların kıta sahanlıkları bulunmamakta ve kara devletlerinin kıta sahanlıkları bulunmaktadır. Kıta sahanlıklarında egemenlik söz konusu olup, MEB’lerde egemenlik alanı söz konusu değildir. Dolayısıyla, adalar açısından MEB ilanı yalnızca uzlaşma yolu ile mümkündür. Ancak GKRY’nin sözde MEB ilanı, uluslararası şirketlerin konuya dâhil olmasıyla beraber farklı bir noktaya gelmiştir. Nitekim Fransız Total, İtalyan ENI, Amerikan ExxonMobil ve Katarlı Qatar Petroleum gibi enerji sektöründeki önemli şirketler yıllardır Doğu Akdeniz’de faaliyet göstermektedirler.

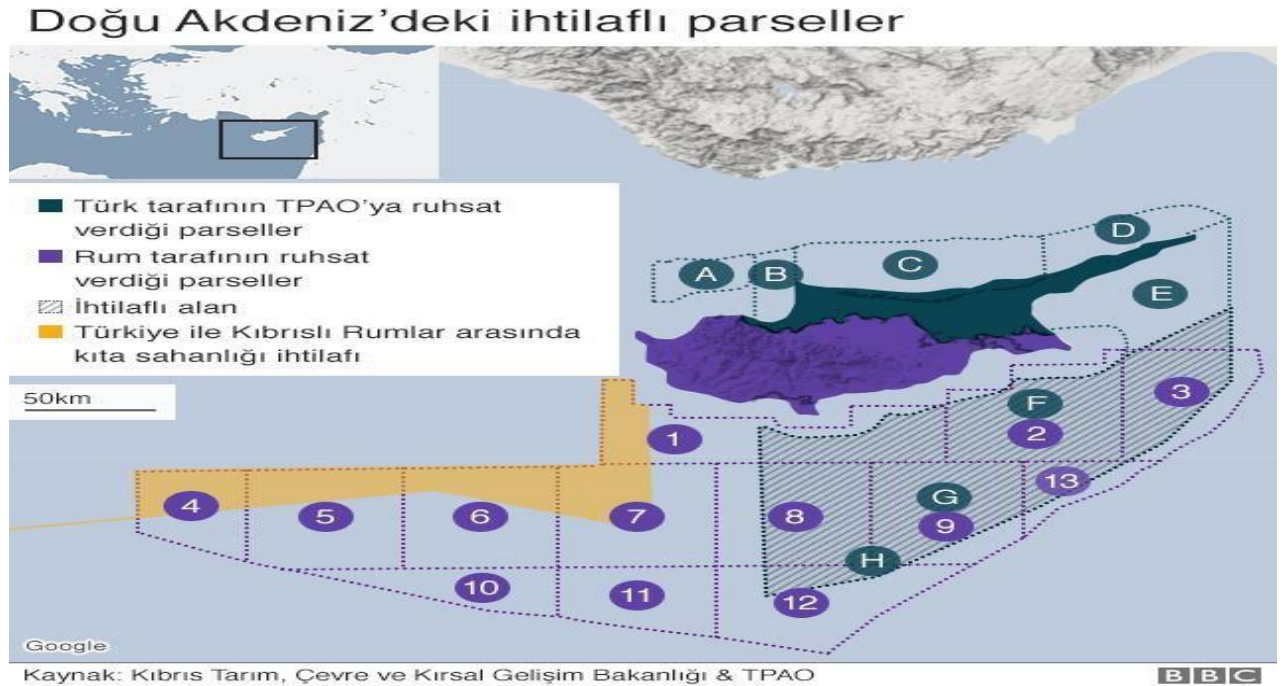
Mısır ve Lübnan ile kendince MEB sınırlarını belirleyen GKRY, bir sonraki aşama olarak Ocak 2007’de, Kıbrıs adasının güneyini 13 parsel bölerek 13 adet petrol arama ruhsat sahası olarak açıklamıştır. Şubat 2007’de de bu sahaların 11 tanesi için yabancı petrol şirketlerini davet etmiş ve uluslararası ihale açmıştır. GKRY’nin belirlediği 13 parselden 5 tanesinin

---

<sup>61</sup> Pınar Akarçay & Gökhan Ak (2018), “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoekonomik Önem ve Gelişmeler”, s. 151.

Türkiye'nin olası kıta sahanlığı ile çakışması üzerine ise, Türkiye, bu bölgelere gelen araştırma gemilerini savaş gemilerinin uyarısı ile uzaklaştırmıştır. Ayrıca bu sahalarda 2007 yılında Türkiye pek çok tatbikat da gerçekleştirmiştir. 18 Eylül 2011 tarihinde Amerikan şirketi Noble Energy'nin teklif ve ihale süreçlerini tamamlayarak sondaj faaliyetlerine başlaması üzerine, Türkiye ve KKTC arasında New York'ta 21 Eylül 2011'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması imzalanmıştır. 22 Eylül 2011 tarihinde de, TPAO'ya KKTC Bakanlar Kurulu tarafından petrol arama ruhsatı süresiz olarak verilmiştir. Bu izne istinaden, Piri Reis araştırma gemisi, ilgili ruhsat alanında 23 Eylül 2011'de faaliyetlerine başlamıştır. Ayrıca Türkiye ile Shell şirketi arasında da Antalya, Mersin ve İskenderun Körfezi civarında ve Türkiye'nin kıta sahanlığı dâhilinde petrol ve doğalgaz aramasına dair anlaşma 23 Kasım 2011'de imzalanmıştır. Türkiye tarafından GKRY'nin uluslararası hukuka aykırı olarak MEB ilanına karşılık olarak da, BM'ye 18 Mart 2019 tarihinde gönderilen mektupta, Akdeniz kıta sahanlığını 28 derece batı meridyeni ile 32 derece, 16 dakika, 18 saniye doğu meridyeni arasındaki bölge olarak tanımlamıştır.<sup>62</sup>

**Şekil 9:** Doğu Akdeniz'de enerji arama bağlamında çatışmalı alanlar



**Erişim Adresi:** <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246>, **Erişim Tarihi:**

05.09.2020.

<sup>62</sup> İlhan Sağsen (2019), "Yeni bir kriz ve mücadele alanı: Doğu Akdeniz", *Euronews*, 23.05.2019, Erişim Tarihi: 11.09.2020, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/05/23/gorus-yeni-bir-kriz-ve-mucadele-alan-dogu-akdeniz>.

Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu, BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon ile 24 Eylül 2011 tarihinde görüşmüş ve bölgedeki tüm sismik çalışmaların kapsamlı bir çözüme dek taraflarca askıya alınması önerisinde bulunmuştur. Ancak bu öneri, GKRY'nin 26 Eylül 2011 tarihli açıklamasında “*kabul edilemez*” olarak nitelendirilmiştir. Dönemin GKRY Cumhurbaşkanı Dimitris Hristofyas ise, sondaj faaliyetlerinin bölgede devam edeceğini, Türkiye'nin uluslararası hukuka saygılı yaklaşımlar sergilemesi gerektiğini ve Kıbrıslı Türklerin ancak Kıbrıs Sorunu'nda anlaşma sağlanması halinde bölgedeki kaynaklardan yararlanabileceğini açıklamıştır.<sup>63</sup> 18 Şubat 2016 tarihinde İsrail'de bulunan Begin-Sedat Stratejik Araştırmalar Merkezi'ndeki toplantıya katılan dönemin Yunan Savunma Bakanı Panos Kammenos, Türkiye'nin yeniden Osmanlı mirasını canlandırmayı amaçlayan Yeni-Osmanlıcı hayallere sahip olduğunu, bölgede bulunan İslamcı terör örgütlerine destek verdiğini ve İsrail açısından bir tehdit yarattığını ifade ederek, bozulan Türk-İsrail ilişkilerinden faydalanmak suretiyle kendi konumunu güçlendirmeyi hedeflemiştir. 8 Şubat 2018 tarihinde, GKRY'nin ruhsat verdiği ihtilafli alanlardan birine İtalyan ENI şirketine ait sondaj gemisi girmeye teşebbüs etmiş ve Türk Deniz Kuvvetleri'nin savaş gemileri tarafından Kıbrıs'ın güneyinde durdurulmuştur. Bu olay üzerine, İtalyan Savunma Bakanı Roberta Pinotti, yaptığı açıklamada, Türkiye ile diplomatik kanalları açık tuttıklarını ve hızlı bir diplomatik çözüm bulunmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.

Yunanistan eski Dışişleri Bakanı Nikos Kocias'ın görevini devrettiği 21 Ekim 2018 tarihinde Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarabileceğini söylemesi ise, Türk-Yunan gerilimini yükselten bir durum oluşturmuştur. Bunun sebebi, benzer tartışmaların 1990'lı yıllarda da gündeme gelmesi ve 8 Haziran 1995 tarihinde bu durumun Türkiye tarafından savaş sebebi olarak görüleceğine dair bildirinin bulunmasıdır. Yunanistan ve GKRY birlikte hareket ederek Türkiye'nin açık denizlere erişimini engellemeye çalışmaktadır.<sup>64</sup> 2019 yılının sonunda Türkiye'nin Libya ile yaptığı mutabakat da Yunanistan'da rahatsızlık yaratmıştır. İlgili mutabakatı son derece sert bir dille eleştiren Yunanistan, Türkiye'nin Libya'ya asker göndermesi ve Ayasofya Müzesi'nin camiye çevrilerek ibadete açılması ile devam eden gelişmeleri Doğu Akdeniz'de kendi tarafını sıklaştırmaya yönelik birer fırsat olarak görerek uluslararası kamuoyunu bu yönde manipüle etmiştir.

---

<sup>63</sup> A.g.e., s.153.

<sup>64</sup> Ömer Lütfi Taşçıoğlu (2018), “GKRY'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Ait Deniz Yetki Alanlarındaki Petrol ve Doğal Gaz Arama Çalışmaları ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları”, *Social Sciences Studies Journal*, 4(26), s. 5699.

Türkiye ile karşılıklı devam eden NAVTEX ilanları ve tatbikatlar silsilesinde Yunanistan ve GKRY'nin niyeti bölgede tansiyonu yükseltirken, Türkiye'yi kışkırtarak sıcak bir çatışma ortamına zemin sağlayarak, diğer uluslararası aktörlerin de desteği ile Doğu Akdeniz'deki kaynakların paylaşımında Türkiye'yi oyun dışı bırakmaktır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerilimin artması üzerine, Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas önce Atina'ya, sonrasında da Ankara'ya ziyarette bulunarak gerilimin azaltılması yönünde görüşmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, Yunanistan, hem Almanya'nın, hem de NATO'nun arabuluculuk çabalarını karşılıksız bırakmıştır. Türkiye'nin Oruç Reis adlı gemisini yeniden bölgeye göndermesi ile beraber Yunanistan Genelkurmay Başkanı Konstantinos Floros, kendilerinin teyakkuza geçtiklerini belirtmiş, Yunanistan Başbakanlığı da Türkiye'nin provokatif eylemlerde bulunduğunu, Yunanistan'ın kendi haklarını savunacağını ve AB başta olmak üzere bütün uluslararası kurumları Yunanistan'ın arkasında durmaya davet ettiği yönünde bir açıklama yayınlamıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında NAVTEX yarışlarına sahne olan Doğu Akdeniz'de, Türkiye, 26 Ağustos 2020 günü Girit adasının güneyinde Türk ve müttefik savaş gemilerinin katılımıyla tatbikat yapacağını ilan etmiştir. Buna karşılık olarak, Yunanistan tarafından da yeni bir NAVTEX yayımlanarak, 27 Ağustos'a dek geçerli olan bildirin Girit, Kerpe, Rodos ve Meis'in güneyini kapsadığı açıklanmıştır.<sup>65</sup> Bölgede Yunanistan, İtalya, Fransa ve GKRY'nin ortak gerçekleştirdiği tatbikata karşılık olarak Türkiye ve KKTC de 6 Eylül 2020 tarihinde Şehit Yüzbaşı Cengiz Topel Akdeniz Fırtınası adlı tatbikatı başlatmışlardır. Türkiye Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay, sosyal medya üzerinden paylaştığı açıklamasında, tatbikatın amacının diplomatik uzlaşmaya ek olarak, Türkiye'nin ve KKTC'nin güvenlik önceliklerini sağlamak olduğunu belirtmiştir.<sup>66</sup>

Türk-Yunan ilişkilerindeki anlaşmazlıkların çözümü ile ilgili olarak, Lahey Adalet Divanı'na başvurulması da Yunanistan tarafından tekrar gündeme getirilmiştir. Burada Türk ve Yunan görüşleri arasındaki temel fark, hangi konuların çözümü için başvuruda bulunulacağıdır. Yunanistan'a göre, Türkiye ile arasındaki anlaşmazlık konusu kıta sahanlığının belirlenmesi ve bunun bir sonucu olarak da MEB alanlarının oluşturulması yönündedir. Ancak Türkiye, bu konunun dışında Ege'de kime ait olduğu belirsiz olan bazı ada ve adacıklarla beraber Yunan Adalarının da Lozan Anlaşması kapsamında silahsızlandırılması gündemini de Lahey'de görüşmek istemektedir. Tarafların görüşülmesini istediği konularda uzlaşma sağlanamaması

---

<sup>65</sup> *BBC Türkçe* (2020), "Doğu Akdeniz: Türkiye Girit Adası'nın güneyinde askeri tatbikat yapacak?", 24.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53897512>.

<sup>66</sup> *BBC Türkçe* (2020), "Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'ın Akdeniz Fırtınası tatbikatı başladı", 06.09.2020, Erişim Tarihi: 07.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54046916>.

nedeniyle başvuru için gerekli olan ortak tahkim namenin hazırlanması mümkün olamamakta ve çözümsüzlük devam etmektedir.

### 3.1.1.5. Türkiye-Fransa İlişkileri

Türk-Fransız ilişkilerindeki gerilim, 2019 yılının sonlarına doğru Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un "*NATO'nun beyin ölümünün gerçekleştiğini*" belirtmesiyle başlamış, Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşma ve asker gönderimi gibi gelişmelerle de devam etmiştir. ABD'nin Ortadoğu'dan özellikle de Suriye'den NATO ile mutabık kalmadan çekilmesini eleştiren Macron, Türkiye'nin bölgedeki operasyonel faaliyetlerini de "*saldırgan ve koordinasyonsuz*" olarak nitelendirmiştir. Ancak bu söylemler üzerine başlayan tartışmaların diğer NATO müttefikleri tarafından destek bulmaması sonucunda, Paris, Türkiye'nin NATO'daki varlığına dair tavrında geri adım atmak durumunda kalmış ve NATO'da yeni bir modele geçilmesi gerektiği önerisinde bulunmuştur.<sup>67</sup>

Doğu Akdeniz'deki hızlı gelişmelere, Fransa da, AB üyesi olan Yunanistan ve GKRY'yi desteklemek bahanesi ile dâhil olmuş, birçok Türk uzmana göre bölgedeki eski sömürgelerine dair çıkarlarını da bu vesile ile sağlamlaştırmayı hedeflemiştir. Ayrıca, bölgedeki enerji kaynakları ekonomik açıdan da Fransız şirketleri için önemlidir ve Fransa da buradan payını almak istemektedir. 10 Haziran 2020 tarihinde Türk ve Fransız savaş gemileri arasında yaşanan gerginlik, olayların somut bir askeri gerilim olarak kayıtlara geçmesine neden olmuştur. Fransa, NATO'ya bir mektup göndererek, Türk savaş gemilerinin, Fransız savaş gemilerine birkaç defa radar kilitlemek suretiyle tacizde bulunduğunu iddia etmiştir. Konuyla ilgili olarak NATO içinde büyük tartışmalar yaşanmış ve NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in talimatıyla da teknik incelemeler başlatılmıştır. Yaklaşık üç haftalık bir çalışmanın sonucu olarak hazırlanan 130 sayfalık raporda, tarafların iddiaları, bilgi ve belgeler yer almış olup, Fransa'nın iddiaları ile ilgili bir net bir bulgu tespit edilmemekle beraber, Türk savaş gemilerinin tehlikeli manevralarda bulunduğu belirtilmiştir. Kesin bir hükme varılmayan rapor, Fransa'nın beklentisini karşılamamış ve Fransa tepkisini 2016 yılında başlatılan ve amacı terörle mücadele olan "*Operation Sea Guardian*" (Deniz Muhafızı) misyonundan geçici olarak çekildiğini açıklayarak göstermiştir.<sup>68</sup>

Türkiye ve Fransa arasındaki gerilimin bir diğer nedeni de, tarafların Libya politikalarındaki farklılıktır. Libya'da General Halife Hafter güçlerine destek veren Fransa, sık sık Türkiye'yi

<sup>67</sup> BBC Türkçe (2019), "Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti", 08.11.2019, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>.

<sup>68</sup> BBC Türkçe (2020), "Akdeniz'de Türk-Fransız Çekişmesi: NATO'da ilk raundu Ankara mı kazandı?", 01.07.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53255895>.

Libya'daki faaliyetleri ve UMH'ye verdiği destek nedeniyle eleştirmektedir. 29 Haziran 2020 tarihinde gündemdeki gelişmeleri değerlendiren Cumhurbaşkanı Macron, Türkiye'nin Libya krizine müdahalesinin “*kabul edilemez ve tehlikeli bir durum olduğunu*”, bölgede yaşanan gelişmeler nedeniyle de cezai sorumluluk taşıdığını iddia ederek, yeni bir tartışma konusu açmıştır. Bunun nedeni, Türkiye'nin Libya'ya askeri destek sağlaması ile beraber, UMH'nin Libya'da elde ettiği başarılar nedeniyle Hafter'in konumunun zayıflaması olarak değerlendirilebilir. T.C. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy da buna cevaben bir açıklama yaparak, Türkiye'nin BM kararları çerçevesinde ve Libya'nın meşru hükümetinin talebi ile bölgeye gittiğini ve Libya'daki sorunun Fransa'nın da destekçilerinden biri olduğu Hafter'in hem Moskova, hem de Berlin'de yapılan görüşmelerde ateşkese yanaşmaması olduğunu belirtmiştir.<sup>69</sup>

Sıklıkla eleştirilerinde Türkiye'nin saldırgan bir tavır gösterdiğini iddia eden Fransız Cumhurbaşkanı, Doğu Akdeniz'de artan Türk-Yunan geriliminde de Türkiye'yi suçlayarak, Fransa'nın Yunanistan'ın yanında olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin Oruç Reis adlı gemisi ile hidrokarbon faaliyetlerine devam etmesine tepki gösteren Macron, NATO müttefikleri arasında barışçıl bir diyalog kurulabilmesi için Türkiye'nin bu faaliyetlerini durdurması gerektiği yönünde tehditkâr bir söylemde bulunmuştur. Bölgede faaliyet gösteren Fransız şirketlerin de koruyuculuğunu üstlenmek adına, Fransa, bölgedeki askeri varlığını arttırarak Lafayette isimli fırkateyni ve iki adet Rafale savaş uçağını Doğu Akdeniz'e göndermiştir.<sup>70</sup> Fransa'nın bu tavrı, Yunanistan tarafından ise memnuniyetle karşılanmıştır. Yunanistan Savunma Bakanlığı ilgili Fransız unsurlarının Girit Adası açıklarına ulaştığını ilan etmiş, Yunanistan Başbakanı Miçotakis ise kendi Twitter hesabı üzerinden Fransızca olarak yayınladığı tweette, Macron'un “*Yunanistan'ın gerçek bir dostu ve Avrupalı değerler ile uluslararası hukukun savunucusu*” olduğunu belirtmiştir. Fransa'nın Yunanistan'a verdiği diplomatik destek GKRY üzerinden de ilerlemektedir. 23 Temmuz 2020 tarihinde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Nikos Anastasiades ile görüşen Macron, Türkiye'nin eylemlerini “*kışkırtma*” olarak nitelendirmiş ve AB'ye Türkiye'ye yaptırım uygulaması için çağrıda bulunmuştur.<sup>71</sup> Yunanistan, Fransa'nın bu tavırları neticesinde bu ülkeden Rafale savaş uçakları satın almayı da kararlaştırmıştır.

#### **4. Doğu Akdeniz'de Uluslararası Aktörler ve Askeri Tatbikatlar**

<sup>69</sup> BBC Türkçe (2020), “Fransa Cumhurbaşkanı Macron: Ankara, Libya politikasıyla cezai sorumluluk taşıyor?”, 29.06.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/53227180>.

<sup>70</sup> BBC Türkçe (2020), “Doğu Akdeniz: Türkiye ve Fransa arasında gerilim neden arttı?”, 13.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53767107>.

<sup>71</sup> A.g.e.

#### 4.1. ABD ve NATO'nun Faaliyetleri

11 Eylül (9/11) saldırılarını takiben, Akdeniz'deki terörist faaliyetlerin caydırılmasına yönelik olarak Ekim 2001'de "Etkin Çaba Operasyonu" başlatılmış olup, operasyonun amacı temel anlamda Akdeniz'in güvenliğini sağlamaktır. NATO'nun İstanbul'da düzenlenen 2004 Zirve toplantısında Akdeniz diyalogu için genişletilmiş bir çerçeve kurulması ve bölgesel güvenlik ve istikrara katkıda bulunulması amaçlanmıştır.<sup>72</sup> 2006 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattının faaliyete geçmesi ile beraber Doğu Akdeniz'in ulaştırma hatlarının korunmasının ve güvenliğinin sağlanmasının önemi artmıştır. Nisan 2006'da Türk Deniz Kuvvetleri bu amaçla Akdeniz Kalkanı Harekâtı'nı başlatmıştır. Riga'da yapılan Ekim 2006 NATO zirvesinde yayınlanan bildiriye, enerji güvenliğinin sağlanmasının önemine ve bu doğrultudaki milli ve uluslararası girişimlerin desteklenmesine vurgu yapılmıştır.<sup>73</sup> Ekim 2016'da Etkin Çaba Harekâtı Operasyonu sona erdirilerek, Deniz Muhafızı Operasyonu başlatılmıştır. Bu operasyon ile deniz güvenliği operasyonlarının yerine getirilmesi hedeflenmiş olup, operasyonun temel olarak üç amacı bulunmaktadır: (1) denizde gerçekleşen şüpheli durumları fark etmek, (2) denizde oluşabilecek terör faaliyetleri ile mücadele etmek ve (3) kapasite toplamını arttırmak. Bunlara ek olarak, NATO'nun kararına istinaden 4 ek görev daha gündeme gelmiştir; (1) seyir özgürlüğünü korumak, (2) deniz yasaklarının gözetimi, (3) kitle imha silahlarına yönelik mücadelenin devam ettirilmesi, (4) güvenlik açısından önem taşıyan altyapıların korunması.<sup>74</sup>

6 Aralık 2016 tarihindeki Dışişleri Bakanları toplantısında NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, kendisine yöneltilen Kıbrıs Sorunu'nun NATO-AB ilişkisine etkisine dair soruya, "*her iki toplumun da çözüm arayışı çabalarını desteklediğini, ancak bunun NATO-AB ortaklığı için bir önkoşul olmadığı*" şeklinde cevap vermiştir. 10 Ekim 2019 tarihinde, Stoltenberg, Yunanistan Başbakanı Kiriakos Miçotakis ile beraber bir basın toplantısı düzenleyerek, KKTC ve GKRY arasındaki anlaşmazlıkların siyasi müzakereler ve uzlaşma ile çözümünün kalıcı bir çözüm için önemli olduğunu, ancak çözülememesi halinde ise bir sonraki aşamada NATO-AB işbirliğinin ele alınarak, Türkiye ve tüm AB ülkelerini içine alacak şekilde tüm NATO müttefiklerini bir araya getirmeyi hedeflediklerini belirtmiştir.

ABD'nin Doğu Akdeniz açısından en önemli önceliği, İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda, özellikle 1980 yılından itibaren ABD açısından tarihsel süreçte iki önemli

<sup>72</sup> Betül Algür (2020), "Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları", *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), s. 63.

<sup>73</sup> A.g.e., s. 64.

<sup>74</sup> A.g.e., s.65.

işbirliği bloğundan söz edilebilir. Bunlardan biri ABD-İsrail-Mısır, diğeri de ABD-İsrail-Türkiye olarak belirtilebilir. Ancak özellikle 2000’li yıllarda Türkiye-İsrail ilişkilerinde gerilimin artarak kopmanın yaşanması, bu anlamda Mısır’ın önemini arttırmıştır. ABD, Doğu Akdeniz’deki varlığını bölgesel aktörler üzerinden dolaylı olarak arttırmak istemektedir. Yunanistan, GKRY ve İsrail arasındaki işbirlikleri sayesinde ABD bölgedeki etkinliğini korumaktadır. Bu nedenle de, 2019 Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve Enerji Ortaklığı yasa tasarısı ABD Senatosu’nda onaylanmış ve bu tasarı ile Güney Kıbrıs’a uygulanan silah ambargosu kaldırılmış, İsrail, Yunanistan ve GKRY arasındaki enerji alanında işbirliği kolaylaştırılmış, 3 milyon dolarlık yabancı askeri finansmanın Yunanistan’a sağlanması kararlaştırılmış, Rusya’dan S-400 hava savunma sistemi almasına karşılık olarak F-35 savaş uçaklarının Türkiye’ye verilmesi de engellenmiştir.<sup>75</sup>

Libya’nın kuzeyi ile Suriye’nin açıkları arasındaki deniz sahasında ABD, Türkiye, İtalyan ve Fransız uçak gemileri bulunmaktadır. Eisenhower, ABD’nin Akdeniz’deki uçak gemisi olup, Truman uçak gemisi de Basra Körfezi çevresinde seyir halindedir. Charles de Gaulle ise Fransa’nın bölgedeki uçak gemisidir. Ayrıca NATO da Şubat ayında Dynamic Manta 2020 deniz tatbikatına istinaden deniz birliklerini bölgeye toplamıştır. İsrail’in de donanması deniz sahasında bulunmaktadır. İngiltere, Güney Kıbrıs’ta Ağrotur ve Dikelya üslerinde hava ve deniz gücüne sahip olup, henüz bölgeye uçak gemisi göndermemiştir. ABD, Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginlikte gözlemci rolü üstlenmesi için ABD savaş gemisi USS Hershel Woody Williams’ı, Yunanistan’ın Girit adasına göndermiştir. Askeri analistlere göre, yüzen bir askeri üs niteliği taşıyan bu geminin, operasyonel açıdan hızlı ulaşım ve destek merkezi görevi üstlendiğini ve Amerikalı yetkililerin geminin Girit’teki Suda Körfezi’nde yer alan ABD üssünde ne kadar kalacağına dair net bir açıklamada bulunmadığını belirtmiştir. ABD savaş gemisinden önce ise, Fransa, Yunanistan ile beraber 13 Ağustos’ta Girit Adası açıklarında bir eğitim tatbikatı düzenlemiş ve bölgeye iki fırkateyn göndermiştir.<sup>76</sup>

Türk Deniz Kuvvetleri de 22. Doğu Akdeniz Tatbikatı’nı “Doğu Akdeniz-2019 Davet Tatbikatı” adı altında 15 ülke, 47 gemi ve 4.700 personelin katılımıyla gerçekleştirmiştir. Tatbikata katılım Azerbaycan, Brezilya, Gürcistan, İtalya, Kuveyt, Lübnan, Meksika, Katar, Romanya, Bulgaristan, Pakistan, ABD, Ürdün ve NATO Daimi Deniz Görev Grubu

---

<sup>75</sup> Gökhan Güler (2019), “Doğu Akdeniz ve Ege’deki Gasp ile Çatışma Girişimleri”, *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*, 29.06.2019, Erişim Adresi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://turksam.org/dogu-akdeniz-ve-egedeki-gasp-ile-catisma-girisimleri>.

<sup>76</sup> *Sözcü* (2020), “ABD yüzen askeri üssünü Doğu Akdeniz’e gönderdi”, 20.08.2020, Erişim Adresi: 01.09. 2020, Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/son-dakika-abd-yuzen-askeri-ussunu-dogu-akdenize-gonderdi-5996792/>.



tarafından olmuştur. Tatbikatın amacı, dost ve müttefik ülkeler arasındaki karşılıklı işbirliğini geliştirmek olup, NATO'ya deklare edilmiş olan Türk Yüksek Hazırlık Seviyeli Deniz Kuvveti Karargâhı'nın eğitilmesidir. İlgili tatbikata Yunanistan da NATO görev grubu dâhilinde katılmış olup, TSK'nın tatbikattaki ağırlığından ve katılan ülke sayısının fazla olmasından rahatsız olmuştur.<sup>77</sup>

#### 4.2. Rusya ve Çin'in Faaliyetleri

Rusya ve Çin ise, Doğu Akdeniz'deki etki alanını genişletmek amacıyla Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmak ve sürdürmek istemektedir. Özellikle Rusya'nın Suriye politikasını bu bağlamda değerlendirmek önemlidir. Rusya'nın çok eski dönemlerden beri ana hedeflerinden biri olan sıcak denizlere inmek, yani Akdeniz hâkimiyetine giden yol, özellikle Ortadoğu siyasetinde artan etkinliği sayesinde daha hızlı kat edilmiştir. Ayrıca, ABD ve NATO'nun varlığının Ortadoğu'da zayıflaması Rusya için alan açılmasına neden olmuştur.

Çin açısından değerlendirildiğinde ise, küreselleşmenin ve Çin'de sanayileşmenin artması ile beraber, enerji tedariki, Çin açısından daha da kritik bir konu haline gelmiştir. AB ülkeleri gibi Çin de Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltmak istemektedir. Bu yüzden, Suudi Arabistan ve İran'dan sağladığı enerji tedariki nedeniyle Ortadoğu'nun güvenliği ve politik istikrarı ile yakından ilgilenmektedir. Bu bağlamda, Çin de, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına hâkim olmak istemektedir.

AB'nin Doğu Akdeniz politikalarının kendisine olası sonuçlarını öngören Rusya, enerji jeopolitiğinde devre dışı kalmamak adına bölgede birtakım anlaşmalara imza atmıştır. Rus şirketi Novatek, Lübnan'da Fransız Total ve İtalyan Eni şirketleri ile şirketler birliği kurmuş, diğer bir Rus şirketi olan Lukoil de Mısır'ın Zohr petrol sahasının bir kısmını satın almıştır. Suriye sorununda önemli bir rol üstlenen Rusya, bu konumu sayesinde Banyas-Tartus kıyı hattında 25 yıllık sondaj arama hakkını elde etmiştir.<sup>78</sup> Rusya, aynı zamanda GKRY ile de yakın ilişkilere sahiptir. GKRY'deki Pofas ve Limasol limanlarını askeri ve iktisadi amaçlarla kullanmakta ve Kıbrıs Sorunu'nun çözülmesini istememektedir. Kıbrıs Sorunu'nun çözülmesi ve Kıbrıs'ın NATO'ya dâhil olması, Rusya'nın çıkarlarını olumsuz yönde etkileyebilecektir. Ancak yine de, hem Rus-Yunan ilişkilerinin dinsel tarihsel bağları, hem de iyi ilişkilerin

---

<sup>77</sup> *Journalist* (2019), "Doğu Akdeniz-2019 Davet Tatbikati: 15 ülke katılım gösteriyor", 11.11.2019, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.gzt.com/jurnalist/dogu-akdeniz-2019-davet-tatbikati-15-ulke-katilim-gosteriyor-3514215>.

<sup>78</sup> Murat Ercan & Mehmet Can Kılınc (2020), "Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları: Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı", *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), s. 19.

sağladığı avantajlar nedeniyle, Rusya, Doğu Akdeniz’de GKRY politikalarını desteklemektedir.

11-21 Mayıs 2015 tarihlerinde Rus ve Çin donanmaları, Akdeniz’de 10 gün süren ve gerçek mermi ve silahların kullanıldığı bir tatbikat düzenleyerek tarihlerinde bir ilke imza atmışlardır. Tatbikatın amacı karşılıklı işbirliğini geliştirmek olarak tanımlanmış; ancak süresi ve kapsamı açısından değerlendirildiğinde aslında bir gövde gösterisi anlamı ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, iki ülke arasındaki ortak tatbikat Rusya açısından önemli bir küresel aktör olduğunun göstergesiyken, Çin açısından kendisinin etki alanının Çin Denizi’nden daha geniş bir alan olduğunun göstergesi bakımından önem taşımaktadır.<sup>79</sup> Tatbikatta dikkat çeken bir diğer detay da, Kırım’daki Sivastopol Limanı ile Suriye’deki Tartus deniz üssünün kullanılması olmuştur. Özellikle bu iki ülkenin dünya gündemindeki yerinin hareketli olduğu dönemde hareket noktası olmaları küresel düzeyde bir mesaj olarak da görülmüş ve Rusya’nın Doğu Akdeniz’e dair iddiasından vazgeçmediğini göstermiştir.

Doğu Akdeniz’de bir diğer ortak tatbikat da Rus donanması ile Suriye deniz kuvvetleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölgedeki Rus askeri varlığı Suriye’nin Tartus deniz üssü ve Hmeymim hava üssünde 2015 yılından bu yana devam etmektedir. 2016’da Doğu Akdeniz’e inen iki Rus firkateyni, Humus ve İdlib’teki radikal terör örgütlerini hedef almıştır. Aynı dönemde ABD donanması da bölgeye gelerek, Beşar Esad güçlerinin gerçekleştirdiği kimyasal silah saldırısına istinaden Nisan 2017’de Şayrat hava üssünü bombalamıştır. Bu olayı takiben Karadeniz’e dönen Rus firkateynlerinin tekrar Doğu Akdeniz’e dönmesi bölgede artan hareketliliğin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 2020 yılının Mart ayında Rus savaş gemileri Karadeniz ve Boğazlar’ı geçerek Doğu Akdeniz’e inmiştir. Rusya’nın daha önce de Aegis füze savunma sistemlerini içeren güdümlü füze destroyeri Karadeniz’e yollamış ve Doğu Akdeniz’de giderek artan bir deniz askeri varlığı ve tatbikatlar silsilesi söz konusudur.<sup>80</sup>

### 4.3. AB’nin Faaliyetleri

21. yüzyılda Yeni Dünya Düzeni açısından Akdeniz ve Doğu Akdeniz önemli bir konum taşımaktadır. Bunun sebebi, Doğu Akdeniz’in hem Ortadoğu’daki kaynaklara yakınlığı, hem de geçiş yolları açısından sahip olduğu pozisyonudur. Ayrıca son yıllarda tespit edilen enerji

<sup>79</sup> Alev Kılıç (2015), “Rus ve Çin Donanmalarının Doğu Akdeniz’de Ortak Askeri Tatbikatı”, *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 29.05.2015, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://avim.org.tr/tr/Yorum/RUS-VE-CIN-DONANMALARININ-DOGU-AKDENIZ-DE-ORTAK-ASKERI-TATBIKATI>.

<sup>80</sup> Gürsel Tokmakoglu (2020), “Doğu Akdeniz’de Askeri Manzara”, *Politik Merkez*, 03.03.2020, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://politikmerkez.com/konular/guvenlik/dogu-akdenizde-askeri-manzara/>.

kaynakları da bölgenin jeopolitik ve jeostratejik konumunu güçlendirmiştir. Özellikle AB'nin Rusya'ya enerji temini bakımından giderek artan bağımlılığının azaltılması için bölgedeki enerji kaynakları önem taşımaktadır. Bu nedenle de gündeme gelen deniz yetki alanlarının paylaşımı gibi konularda, AB, bir AB üyesi olan Yunanistan ve GKRY'yi desteklemektedir.

Brüksel'de 2018 yılının Mart ayında gerçekleşen AB Zirvesi'nde, PESCO (Avrupa Birliği Ortak Savunma Paketi) ile ilgili yeni kararlar alınmış ve üye ülkelerin askeri konularda işbirliği içinde olmaları görüşü oluşmuştur. GKRY'nin de dâhil olduğu PESCO'nun aldığı kararlar, Türkiye ve KKTC açısından da önem taşımaktadır. İlgili zirvede toplam 17 proje imzalanmış ve GKRY de bunların 6'sına dâhil edilmiştir. Bu projeler içerisinde deniz keşif ve gözetleme faaliyetlerine odaklanılması dikkat çekicidir. Ortadoğu'nun en önemli dinleme tesislerin sahibi olan İngiltere'ye benzer şekilde ABD'nin de GKRY ile işbirliği yaptığı bilinmektedir. Bölgede özellikle 2016 yılından beri MEB alanlarında yapılan tatbikatların odağında Türkiye ve KKTC bulunmaktadır. AB, bölgede giderek artan bir etkinliğe sahip olup, Mari'deki Korgeneral Evangelos Florakis deniz üssü ile Andreas Papandreu hava üssünü aktif olarak kullanmaktadır.<sup>81</sup> Daha önce GKRY ile enerji arama faaliyetleri kapsamında anlaşma imzalayan Fransa, askeri işbirliğinin kapsamını genişleterek GKRY'deki hava ve deniz üslerinde daimi kullanım hakkını kazanmıştır. Buna ek olarak, Rumların sondaj ve deniz güvenliğinin sağlanması, Mari deniz üssünün modernizasyonu, askeri mühimmat ve eğitim desteği gibi maddeler de genişletilmiş kapsama dâhil edilmiştir. GKRY ve Fransa aralarında imzalanan askeri savunma işbirliği anlaşması, Fransa'ya, ada çevresinde sondaj çalışmaları yapan Total şirketi gemilerini koruma amaçlı donanmasını bölgede bulundurma imkânı vermektedir.

Senede ortalama yaklaşık 450 milyar metreküp doğalgaz tüketimi yapan AB devletleri, ihtiyacının yarısını Rusya'dan ithal etmektedir. AB, Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve arz çeşitliliğini arttırmak amaçlı Doğu Akdeniz'deki kaynaklarla yakından ilgilenmektedir. Bu nedenle de, Türkiye'nin faaliyetlerine yönelik sık sık eleştirel açıklamalarda bulunmaktadır. 2019'da Türkiye'nin ikinci sondaj gemisi Yavuz'u Doğu Akdeniz'e yollamasına ilişkin olarak, dönemin AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini, Türkiye'nin faaliyetlerini "illegal" olarak nitelendirmiş ve Türkiye'ye Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarına uluslararası hukuk çerçevesinde saygı göstermesi gerektiğini belirtmiştir. Yine benzer şekilde, 2020 Ağustos ayında gerilimin

---

<sup>81</sup> Ferdi Güçyetmez (2018), "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Mimarisi: Akdeniz Kalkanı", *TUİÇ Akademi*, 29.08.2018, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <http://www.tuicakademi.org/43602-2/>.

yükselmeye istinaden, Fransa'nın çağrısı ile AB Dışişleri Bakanları Türkiye-Yunanistan gerilimi gündemi ile toplanmış ve bir dizi yaptırımların Türkiye'ye uygulanması da dâhil farklı seçenekler toplantıda değerlendirilmiştir.<sup>82</sup> AB üyeleri olarak, GKRY, Yunanistan, İtalya ve Fransa, 26 Ağustos 2020 tarihinde bölgede üç gün sürmesi planlanan “*Eunomia*” adlı tatbikatı gerçekleştirmiştir. Katılan ülkelerin açıklamalarında, tatbikatın amacı uluslararası hukukun üstünlüğünün tahsisine ve gerilimin düşürülmesine yönelik olarak tanımlanmıştır.<sup>83</sup>

## Sonuç

Geçmişten günümüze tarihin her döneminde içerdiği geniş ölçekli özelliklerinden ötürü, Akdeniz bölgesi, çok dikkat çekici bir yer olagelmıştır. Bu zaman zarfında sadece bölgedeki değil, aynı esnada bölge dışı siyasi ve ekonomik yapılamalar söz konusu coğrafya üzerinde hakimiyet kurmak amacıyla yüzyıllarca devam eden geniş ölçekli mücadeleler tecrübe etmişlerdir. Dünya ekonomik sisteminin sürdürülebilir kılınması için son derece önemli can damarı taşımacılık yollarını barındıran Akdeniz ve ilgili bölgenin doğusunda egemen güç olabilmek amacıyla günümüzde de bölge içi ve dışı devletlerarasında çok boyutlu rekabetler yaşanmaya devam edilmektedir. Bahse konu bölgenin önümüzdeki yıllarda da önemini arttırarak koruyacağı ve bu çerçevede geniş ölçekli bir rekabetin yaşanacağı öngörüsünde bulunulabilir.

Buradan hareketle, 2000'li yıllar itibariyle bölgedeki güç mücadelesi denkleminde yepyeni bir boyut dâhil olmuştur: enerji kaynakları. Doğu Akdeniz'de öncelikli olan İsrail, GKRY ve Mısır'da keşfedilen muazzam doğalgaz zenginliklerinin boru hatları ve LNG vasıtasıyla tüketici piyasalara taşınmasına yönelik birtakım girişimlerde bulunduğu görülmüştür. Adı geçen seçenekler bağlamında hem en düşük inşa maliyetine, hem de en yüksek gelir sağlayabilecek alternatif olarak Türkiye üzerinden geçecek bir boru hattı vasıtasıyla transfer ön plana çıkmaktadır. Ancak GKRY, İsrail ve Mısır'ın Türkiye ile olan uzun süreli siyasi problemlerinin çözüme kavuşturulamamasından ötürü, bu seçenek şu anda devre dışı kalmış görünmektedir. Buna karşılık olarak, Türkiye ve bölgedeki hidrokarbon kaynakları üzerinde doğal hakka sahip bulunan KKTC'nin oyun dışına itildiği Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı ve Doğu Akdeniz Gaz Forumu gibi girişimlerin de AB ve ABD'nin ciddi destekleriyle ortaya

---

<sup>82</sup> *BBC Türkçe* (2020), “Doğu Akdeniz: AB Dışişleri Bakanları Türkiye-Yunanistan gerilimi gündemiyle toplanıyor”, 14.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/53775893>.

<sup>83</sup> *BBC Türkçe* (2020), “Doğu Akdeniz: Kıbrıs, Yunanistan, İtalya ve Fransa'nın deniz tatbikatı hakkında neler biliniyor?”, 26.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53920261>.

koyulduğu görülmektedir. Buna karşın, Türkiye ve KKTC kendilerinin bölgedeki doğalgaz kaynaklarının kullanımı bağlamında uluslararası hukuk kaynaklı birtakım haklarının bulunduğunu vurgulayarak, bu tarz girişimlerden herhangi bir olumlu sonuç alınmasının mümkün olmadığına/olamayacağına dikkat çekmektedirler. Türkiye'nin 2011 senesinde KKTC ve 2019 senesinin sonunda Libya ile gerçekleştirdiği münhasır ekonomik bölge anlaşmaları bölgesel enerji jeopolitiği bağlamında son derece oyun değiştirici doğru ve akılcı hamleler olarak kıymetlendirilmektedir. Öte yandan, Türkiye, bölgede hem diplomasi, hem de keşif ve sondaj temelli girişimlere ek olarak milli askeri güç unsurlarından istifade etmek suretiyle uluslararası hukuktan kaynaklı kendisinin ve KKTC'nin vazgeçilmez münhasır haklarını hiç çekinmeden korumakta olduğunu/olacağını sürekli olarak muhataplarına çeşitli kanallardan iletmektedir. Önümüzdeki senelerde adı geçen kararlılığın daha da güçlenmek suretiyle konumunu muhafaza edeceği öngörülebilmektedir.

Türkiye'nin dış politika yaklaşımlarında, 2000'li yıllarda meydana gelen değişimlere ek olarak, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da oluşan politik değişimler, Türkiye açısından bölgenin öneminin giderek artmasına neden olmuştur. İsrail ile ilişkilerin bozulması ile başlayan süreç, GKRY'nin yeni hidrokarbon keşifleri ile alakalı artarda bölgesel ittifaklarda kendine yer bulması, Mısır'da Arap Baharı sonunda iktidarın el değiştirerek ilişkilerin bozulması, Libya'daki iç savaş sonrası oluşan ortamda Türkiye'nin ulusal çıkarları çerçevesinde taraf olması gibi olaylar zinciri neticesinde Türk dış politikası ilişkiler bağlamında büyük bir yalnızlaşma ile karşı karşıya kalmıştır. Belirtilen bölge ile ilişkilerin bozulmasına paralel, Türkiye enerji kaynaklarının paylaşımı için oluşturulan ittifakların dışında kalmış ve uluslararası hukuktan kaynaklı haklarını korumak ve savunma amaçlı askeri gücü de önemsemiştir. Benzer durum, diğer ülkeler ve kurumsal aktörler açısından da geçerlidir. Peş peşe yapılan tatbikatlar ve ortak savunma işbirliği anlaşmaları da sorunun ekonomik ve hukuki yönünün, askeri boyuta evrilme ihtimalini gündeme taşımaktadır.

AB açısından bölgedeki kaynakların keşfi stratejik öneme sahiptir. Özellikle Rusya'ya olan doğalgaz bağımlılığını azaltmak ve arz çeşitliliğini arttırmak amacıyla, AB, buradaki kaynakların paylaşımında önemli bir oyuncu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Yunanistan ve GKRY politikalarını birlik çerçevesinde desteklemektedirler. Bir AB üyesi olarak Fransa da özellikle son dönemde Doğu Akdeniz'deki gelişmelere doğrudan dâhil olmuştur. Fransa, hem AB üyesi olarak AB'nin çıkarlarını, hem de Fransız enerji şirketlerinin çıkarlarını dayanak göstererek bölgedeki askeri varlığını güçlendirmektedir. Fransa da, hem Fransız enerji şirketlerinin ekonomik çıkarları, hem de Türkiye ile özellikle Libya konusunda

farklı tarafları destekliyor olmaları nedeniyle Yunanistan ve GKRY politikalarını savunmaktadır. Başka bir önemli AB üyesi olarak Almanya ise, Türkiye ve Yunanistan arasında arabuluculuk rolü üstlenmek istemiş; ancak Yunanistan'ın uzlaşmaya yanaşmaması nedeniyle somut bir gelişme elde edilememiştir.

ABD açısından değerlendirildiğinde, bölgedeki öncelik İsrail'in güvenliği ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'de varlığının güçlenmesinin önüne geçilmesidir. Bu anlamda, Türk-İsrail ilişkilerinin gerilmesine paralel, bölgedeki ABD-Türk-İsrail denkleminde Türkiye'nin yerini Mısır doldurmuştur. Bu değişiklikle beraber, İsrail-Mısır ilişkilerinde ekonomik ilişkiler gelişmiş ve enerji ticareti başlamıştır. ABD'nin, İsrail politikalarına paralel olarak, Yunanistan ve GKRY'yi de desteklediği görülmektedir. Ayrıca, GKRY'nin ihaleye açtığı parsellerde Amerikan enerji şirketleri de faaliyet göstermektedir. NATO'nun ise bu krizde askeri tatbikatlar haricinde etkin bir politikası bulunmamaktadır. Ayrıca NATO da Almanya gibi arabuluculuk rolü üstlenmek istemiş; ancak yine Yunanistan tepkisi nedeniyle ilerleme kaydedilememiştir.

Rusya için, Doğu Akdeniz tarihsel süreçte her daim önemli bir politika unsuru olmuştur. Hatta Rusya'nın Ortadoğu politikası Doğu Akdeniz'deki olası gelişmeler göz önünde bulundurularak yürütülmüştür. Bölgedeki Rus askeri varlığı önemlidir. Rusya, küresel gücünü arttırmak amaçlı Doğu Akdeniz'de etkin olmak istemektedir. Bir diğer önemli nokta da, AB'nin kendisine olan enerji bağımlılığını azaltmasına engel olmaktadır. Bu durum, Rusya açısından hem ekonomik, hem de politik olarak güç kaybı anlamına gelmektedir. Çin de, AB'ye benzer şekilde enerji kaynakları açısından Rusya'ya önemli ölçüde bir bağımlılık bulundurmaktadır. Çin'in ekonomik gelişimine paralel son yüzyılda enerji ihtiyacı giderek artmış ve Çin de alternatif arayışlarına başlamıştır. Bu açıdan, Ortadoğu, Afrika ve Doğu Akdeniz'deki zengin kaynaklar ve bölgenin güvenliği Çin'in ekonomik gücünün sürdürülebilirliği anlamında kritik öneme sahiptir.

Doğu Akdeniz'de giderek ön plana çıkan ekonomik temelli ittifaklar son yıllarda Libya krizinin de etkisiyle diplomatik krize dönüşmüştür. Bu diplomatik krizin önemli bir bileşeni de ulusal güvenlik algısıdır. Özellikle Türkiye açısından belki de hidrokarbon kaynaklarından elde edeceği gelirden daha da önemlisi, ilan edilen MEB'ler nedeniyle Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelen tehditlerdir. Taraflar arasında uzlaşma zemininin oluşturulamaması, diplomatik krizin askeri bir çatışmaya dönüşüp dönüşmeyeceği konusunda tartışmalara neden olmuş ve konuya dâhil tüm aktörlerin tatbikatlar aracılığıyla Doğu Akdeniz'de askeri güç gösterisi yaptığı bir duruma dönüşmüştür.

Sonuç olarak, Doğu Akdeniz coğrafyasında 2000’li yıllar itibariyle gündemde kendisine sıklıkla yer bulan enerji temelli mevcut ve muhtemel askeri güvenlik gelişmelerinin Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki komşuları ve bölge dışı küresel güçlerle olan ilişkilerine mühim yansımaları olacaktır. Söz konusu gelişmeler bağlamında yaşanan/yaşanabilecek durumların hem bölge içi, hem de bölge dışı devletler ilgili coğrafyaya yönelik politikalarında ve aralarındaki ilişkileri çatışma mı, yoksa işbirliği yönüne mi doğru evrileceği kısa, orta ve uzun vadedeki gelişmelerce şekillendirilebilecektir. Taraflar arasında gelecekte muhtemel bir savaşın durumunun yaşanmasından hiçbir kazanan olmayacağı göz önünde bulundurularak zaten küresel koronavirüs salgınından ötürü dünyanın çok zor zamanlar yaşadığı ve daha ne kadar yaşayacağı bilinmediği bir dönemde mevcut çatışmanın sıcak bir harbe dönüşmeden önce bütün diplomasi yolları kullanılmak suretiyle çözüme kavuşturulması herkesin yararına olacak bir gelişmedir. Özellikle Fransa, Yunanistan, ABD ve GKRY’nin çatışmayı arttırıcı girişimlerden ivedilikle uzak durması ve Türkiye’nin meselenin diplomatik yollarla çözüme kavuşturulmasına yönelik girişimlerine kulak vermesi gerekmektedir. Ancak Türkiye, bölgede tek yanlı girişimlere ve gerilimleri yükseltici hareketlere misliyle mukabele etmeyi doğal bir hakkı olarak sürdürecektir ve de kendisinin yanı sıra KKTC’nin haklarına tecavüz edilmesine izin vermeyeceğinin sürekli olarak doğru biçimde altını çizmektedir/çizmeye devam edecektir. Bu düzlemde, önümüzdeki zaman zarfında yaşanabilecek müspet ya da menfi gelişmeler ilgili tarafların konu hakkında pozisyonların tespitinde, muhafazasında ve bunların güçlendirilmesinde ana belirleyici rol üstlenecektir.

## KAYNAKÇA

- Akarçay, Pınar & Ak, Gökhan (2018), “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoeconomik Önem ve Gelişmeler”, *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi*, 5(1), ss. 140-157.
- Algür, Betül (2020), “Kıbrıs ve Doğu Akdeniz’deki Son Uluslararası Gelişmeler Işığında Değişen Türkiye, ABD ve NATO Politikaları”, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), ss. 55-70.
- Babalı, Tuncay (2014), “2000’lerde Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Türk Azınlığın Durumu Gelmeyen Bahar”, içinde *Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler*, Yeliz Okay (ed.), İstanbul: Doğu Kitapevi, ss. 295-323.
- *BBC Türkçe* (2019), “Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO’nun beyin ölümü gerçekleşti”, 08.11.2019, Erişim Tarihi: 04.09. 2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>.
- *BBC Türkçe* (2020), “Akdeniz’de Türk-Fransız Çekişmesi: NATO’da ilk raundu Ankara mı kazandı?”, 01.07.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020 Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53255895>.
- *BBC Türkçe* (2020), “Doğu Akdeniz: AB Dışişleri Bakanları Türkiye-Yunanistan gerilimi gündemiyle toplanıyor”, 14.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/53775893>.
- *BBC Türkçe* (2020), “Doğu Akdeniz: Kıbrıs, Yunanistan, İtalya ve Fransa’nın deniz tatbikatı hakkında neler biliniyor?”, 26.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53920261>.
- *BBC Türkçe* (2020), “Doğu Akdeniz: Türkiye Girit Adası’nın güneyinde askeri tatbikat yapacak?”, 24.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53897512>.
- *BBC Türkçe* (2020), “Doğu Akdeniz: Türkiye ve Fransa arasında gerilim neden arttı?”, 13 Ağustos 2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53767107>.
- *BBC Türkçe* (2020), “Fransa Cumhurbaşkanı Macron: Ankara, Libya politikasıyla cezai sorumluluk taşıyor?”, 29.06.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/53227180>.



- *BBC Türkçe* (2020), “Türkiye ve Kuzey Kıbrıs’ın Akdeniz Fırtınası tatbikatı başladı”, 06.09.2020, Erişim Tarihi: 07.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-54046916>.
- *Birgün* (2020), “Mısır: Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de yapacağı araştırma haklarımızı ihlal eder”, 02.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.birgun.net/haber/misir-turkiye-nin-dogu-akdeniz-de-yapacagi-arastirma-haklarimizi-ihlal-eder-310466>.
- Boyraz, Turgut Alp (2019), “İsrail doğalgaz boru hattı inşası için Türkiye ile müzakerelere hazır' iddiası”, *Anadolu Ajansı*, 17.12.2019, Erişim Tarihi: 07.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-dogal-gaz-boru-hatti-insasi-icin-turkiye-ile-muzakerelere-hazir-iddiasi/1675506>.
- Çetin, Şerife (2020), “NATO yetkilisi: Deniz Muhafızı Harekâtı tüm temel faaliyetlerini sürdürüyor”, *Anadolu Ajansı*, 02.07.2020, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-yetkilisi-deniz-muhafizi-harekati-tum-temel-faaliyetlerini-surduruyor/1896968>.
- Demirci, Mehmet Cem (2019), “Doğu Akdeniz’de doğalgaz bilmecesi, bölgede kilit ülke Mısır”, *Euronews*, 02.12.2019, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/05/05/dogu-akdeniz-dogalgaz-bilmecesi-turkiye-nasil-etkilenecek-israil-kibris-misir-exxon-abd>.
- Ercan, Murat & Kılınç, Mehmet Can (2020), “Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları: Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı”, *Anadolu Strateji Dergisi*, 2(2), ss. 15-28.
- Güçyetmez, Ferdi (2018), “Türkiye’nin Yeni Güvenlik Mimarisi: Akdeniz Kalkanı”, *TUİÇ Akademi*, 29.08.2018, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <http://www.tuicakademi.org/43602-2/>.
- Güler, Gökhan (2019), “Doğu Akdeniz ve Ege’deki Gasp ile Çatışma Girişimleri”, *Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*, 29.06.2019, Erişim Adresi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://turksam.org/dogu-akdeniz-ve-egedeki-gasp-ile-catisma-girisimleri>.
- *Haber7* (2020), “Doğu Akdeniz’de Türkiye-Yunanistan Krizi! İsrail sessizliğini bozdu, ilk açıklama”, 12.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.haber7.com/dunya/haber/3003257-dogu-akdenizde-turkiye-yunanistan-krizi-israil-sessizligini-bozdu-ilk-aciklama>.

- Helvacıköylü, Gamze (2020), “Libya Satrancında Yeni Hamle: Mısır’ın Askeri Müdahale Çıkışı Türkiye’ye Mesaj Mı?”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 27.06.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2020/06/27/libya-satrancinda-yeni-hamle-misirin-askeri-mudahale-cikisi-turkiyeye-mesaj-mi/>.
- İnat, Kemal & Duran, Burhanettin (2020), “Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikasının Temel Parametreleri”, içinde *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Kemal İnat & Muhittin Ataman & Burhanettin Duran (ed.), İstanbul: SETA Yayınları, ss. 9-30.
- *Journalist* (2019), “Doğu Akdeniz-2019 Davet Tatbikatı: 15 ülke katılım gösteriyor”, 11.11.2019, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.gzt.com/jurnalist/dogu-akdeniz-2019-davet-tatbikati-15-ulke-katilim-gosteriyor-3514215>.
- Kahraman, Ömer Fuad (2019), “Doğu Akdeniz Enerji Sarmalını İsrail Enerji Politikaları Penceresinden Değerlendirmek”, *Middle Eastern Studies*, Erişim Tarihi: 02.09.2020, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/927042>, ss. 420-438.
- Kalabalık, Abdullah Aydoğan (2019), “Doğu Akdeniz rekabetinde Mısır’ın konumu”, *Yeni Şafak*, 09.09.2019, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.yenisafak.com/hayat/dogu-akdeniz-rekabetinde-misirin-konumu-3497805>.
- Kavaz, İsmail (2020), “Doğu Akdeniz’deki Enerji Kaynaklarının Olası Transfer Güzergâhları”, içinde *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, Kemal İnat & Muhittin Ataman & Burhanettin Duran (ed.), İstanbul: SETA Yayınları, ss. 275-293.
- Kılıç, Alev (2015), “Rus ve Çin Donanmalarının Doğu Akdeniz’de Ortak Askeri Tatbikatı”, *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 29.05.2015, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://avim.org.tr/tr/Yorum/RUS-VE-CIN-DONANMALARININ-DOGU-AKDENIZ-DE-ORTAK-ASKERI-TATBIKATI>.
- Kısacık, Sina (2019), “21. Yüzyılda Avrasya Enerji Jeopolitiği’nin Potansiyel Yeni Yıldızı Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğinin Temel Parametreleri”, içinde *Akdeniz Jeopolitiği Cilt II*, Hasret Çomak & Burak Şakir Şeker (ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 977-1015.
- Kısacık, Sina & Erenel, Fahri (2019), “Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent

Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 2(1), ss. 51-76.

- Kısacık, Sina (2020), “Chapter 14: Understanding the 21st Century’s Specific Eurasian Regional Security and Energy Security Parameters in the Turkish-American Relationship: A Case Study on South Caucasus and Central Asia”, içinde *Historical Examinations and Current Issues in Turkish-American Relations*, Hüseyin Işıksal & Ozan Örmeci (ed.), Berlin: Peter Lang GmbH, ss. 347-378.
- Kısacık, Sina (2020), “How Will the Existing and Probable Eastern Mediterranean Energy Security Parameters Affect the Eurasian and Aegean Sea Energy Geopolitics in the 21st Century?”, içinde *Ege Jeopolitiği Cilt II*, Hasret Çomak & Burak Şakir Şeker & Dimitrios Ioannidis (ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 1254-1273.
- Kısacık, Sina (2020), “Seçili Vaka Çalışmaları Çerçevesinde 21. Yüzyılda Enerji Güvenliği Meselesinin Temel Parametreleri Hakkında Bir Değerlendirme”, içinde *Kritik Altyapı ve Tesislerin Korunması*, Fahri Erenel & Ebru Caymaz (ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 229-310.
- Kısacık, Sina (2020), “Türkiye-Libya Mutabakatı ve Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı Anlaşmasının Doğu Akdeniz Jeopolitiğine Olası Yansımaları”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 23.06.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <http://politikaakademisi.org/2020/06/23/turkiye-libya-mutabakati-ve-dogu-akdeniz-dogalgaz-boru-hatti-anlasmasin-dogu-akdeniz-jeopolitigine-olasi-yansimalari/>.
- Kurban, Elif (2019), “Türkiye ve İsrail Arasında Doğalgaz İşbirliği Yapılacak!”, *Enerji Portalı*, 18.12.2019, Erişim Tarihi: 07.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.enerjiportali.com/turkiye-ve-israil-arasinda-dogal-gaz-isbirligi-yapilacak/>.
- Oruç, Haydar (2019), “Doğu Akdeniz’deki son gelişmeler sonrası Türkiye-İsrail ilişkileri”, *Anadolu Ajansı*, 19.12.2019, Erişim Tarihi: 01.09.2020 Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-deki-son-gelismeler-sonrasi-turkiye-israil-iliskileri/1678373>.
- Örmeci, Ozan & Kısacık, Sina (2020), “Cutting the Gordian Knot: Turkish Foreign Policy Towards Cyprus During AK Party Era (2002–2020)”, *Studia i Analizy Nauk Polityce*, no: 1, ss. 21-64.

- Sağsen, İlhan (2019), “Yeni bir kriz ve mücadele alanı: Doğu Akdeniz”, *Euronews*, 23.05.2019, Erişim Tarihi: 11.09.2020, Erişim Adresi: <https://tr.euronews.com/2019/05/23/gorus-yeni-bir-kriz-ve-mucadele-alan-dogu-akdeniz>.
- *Siyaset Dergisi* (2015), “Türkiye-Mısır İlişkileri”, Erişim Tarihi: 04.09.2020 Erişim Adresi: <http://siyasetdergisi.com.tr/turkiye-misir-iliskileri/#prettyphoto/0/>.
- *Sözcü* (2020), “ABD yüzen askeri üssünü Doğu Akdeniz’e gönderdi”, 20.08.2020, Erişim Adresi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/son-dakika-abd-yuzen-askeri-ussunu-dogu-akdenize-gonderdi-5996792/>.
- *Sözcü* (2020), “Mısır ve Yunanistan’dan yeni Doğu Akdeniz anlaşması!”, 06.08.2020, Erişim Tarihi: 04.09.2020, Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2020/dunya/misir-ve-yunanistandan-yeni-dogu-akdeniz-anlasmasi-5973932/>.
- Taşçıoğlu, Ömer Lütfi (2018), “GKRY’nin Türkiye Cumhuriyeti’ne ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne Ait Deniz Yetki Alanlarındaki Petrol ve Doğalgaz Arama Çalışmaları ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları”, *Social Sciences Studies Journal*, 4(26), ss. 5697-5709.
- Tokmakoğlu, Gürsel (2020), “Doğu Akdeniz’de Askeri Manzara”, *Politik Merke*, 03.03.2020, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: <https://politikmerkez.com/konular/guvenlik/dogu-akdenizde-askeri-manzara/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2015), “Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, Erişim Tarihi: 01.09.2020 Erişim Adresi: [https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik\\_id=28](https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28).
- Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (2016), “Deniz Muhafızı Harekâtı”, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi: [https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik\\_id=29#:~:text=%22Deniz%20Muhaf%C4%B1z%C4%B1%20Harek%C3%A2t%C4%B1%E2%80%9D%20\(OperationSeaGuardian,bir%20Deniz%20G%C3%BCvenlik%20Harekat%C4%B1na%20d%C3%B6n%C3%BCr%C5%9Ft%C3%BCr%C3%BClmesi](https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=29#:~:text=%22Deniz%20Muhaf%C4%B1z%C4%B1%20Harek%C3%A2t%C4%B1%E2%80%9D%20(OperationSeaGuardian,bir%20Deniz%20G%C3%BCvenlik%20Harekat%C4%B1na%20d%C3%B6n%C3%BCr%C5%9Ft%C3%BCr%C3%BClmesi).
- Yayıncı, Cihat (2020), *Doğu Akdeniz’de Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- *Yeni Asır* (2020), “MSB’den Akdeniz Kalkanı Harekâtı mesajı”, 16.08.2020, Erişim Tarihi: 01.09.2020, Erişim Adresi:

<https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2020/08/16/msbden-akdeniz-kalkani-harekti-mesaji>.